

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

<i>Lars Tangerås:</i> Den norske løves opprinnelse	105
<i>Nils G. Bartholdy:</i> Grønlands flag	114
<i>Åke Thott:</i> Ett gravmonument i Åbo Domkyrka	117
<i>Jens Vellev:</i> Lader hannem ligge, ingen røre hans Been	120
<i>Bengt Olof Kälde:</i> Series Archiepiscoporum Upsaliensis A.D. MCMLXXXV ..	122
<i>Christer Bökwall:</i> Kulturhistoriskt lexikon – en rik källa för heraldikern	127
<i>Nils G. Bartholdy:</i> Frederik IIs våben som vandmærke	131
Heraldica varia	133

Af forsendelsestekniske hensyn udsendes tidsskriftet fremover årligt med et hefte på 32 sider og et på 64 sider. Det samlede sidetal er således uforandret 96 sider.

Dette hefte er udgivet med støtte fra Statens humanistiske Forskningsråd i Danmark.

**Bøger købes -
enkelte værdifulde såvel
som større og mindre
samlinger.**

**Kataloger inden for alle
emner fremsendes på
forlangende.**

**Rosenkilde og Baggers
Antikvariat
Kronprinsensgade 3
1114 København K.
Telefon (01) 15 70 44**

Den norske løves opprinnelse

Av Lars Tangeraa

I *Heraldisk Tidsskrift* nr. 51 tar Hans Cappelen opp spørsmålet om heraldikken på Snorres tid. Da jeg nylig har arbeidet nettopp med dette vil jeg her forsøke å utdype noen av de ideer Cappelen tar opp men hensyn til utviklingen av det norske konge- eller heller riksvåpen.

I denne sammenheng vil jeg også vise til Odd Fjordholms interessante artikkel om det norske løvevåpen i *Heraldisk Tidsskrifts* jubileumsnummer 49–50. Jeg kan i det all vesentligste slutte meg til Fjordholms konklusjoner, bortsett fra på ett vesentlig punkt som utelukkende omtales i fotnote nr. 2, at «Skule kan ha tatt opp (løve)-våpenet etter halvbroren (kong Inge)». Dette lyder ikke plausibelt, og det vil senere fremgå hvorfor jeg mener dette.

Hallvard Trætteberg har skrevet at de norske konger etter noen vakling valgte løven til skjold- og fanemerke¹⁾. Men han viser ikke hvorfor nettopp løven ble valgt. Fjordholm på sin side demonstrerer at kong Sverre mot slutten av 1100-tallet førte en løve i sitt segl. Hvorfra kom så løven?

I denne forbindelse er det av interesse å merke at Sverre tok tilnavnet *Magnus*. Fleire norske historikere har tatt det som en selvfølge at han gjorde dette for å understreke at han i likhet med Olav den helliges sønn Magnus, tok riket i arv av Norges evige konge, og ikke i *len* slik Magnus Erlingsson gjorde det. Men Magnus Olavsson hadde uomtvistelig Magnus som døpe-

navn, så konklusjonen synes å halte²⁾. Saxo Grammaticus mener derimot at det er Magnus *Barfot* som kong Sverre viser til på denne måte. Dette tilnavn har imidlertid også et eldre opphav idet Karl den store, etter sin kroning i året 800, ble kjent som Carolus Magnus eller – senere – Charlemagne. Alt nå kan det bemerkes at blandt de direkte etterkommere etter denne keiser var grevene av Flandern.

Det er ikke usannsynlig at kong Sverre, som var presteutdannet og ikke lite av en mystiker, kan ha trukket også på denne parallell. Sverre hadde jo engang den drøm at han var en fugl som dekket hele Norge, og det er ikke utenkelig at han også kan ha hatt tilsvarende imperialistiske ambisjoner. Det er ofte antatt at Sverre i en periode førte et ørne-våpen, og denne antagelse blir forsterket ved at kong Håkon Unge i 1250 satte en ørn i sitt personlige våpen, mens hans far og samkonge Håkon Håkonsson førte en oppreist og ukronet løve.

Et ørne-våpen kan tenkes å være en oppfølging av de gamle norrøne fuglemerker, samtidig som det kunne være en imitasjon av det keiserlige forbilledet. At den tyskromerske keiser på denne tid hadde et ytterst slett forhold til den pave som hadde lyst Sverre – og Norge – i bann kan eventuelt også ha hatt en viss relevanse.

I lys av sagaens stadige referanser til fugler, ravn og ørner, er det forbausende å se hvor relativt få norske middelaldervå-

Fig. a. Gaffelkors. Norske sigiller fra middelalderen (N.S.) 873.

pen som har slike. Kan det i dette ligge religiøse eller politiske motforestillinger? Borgerkrigenes omveltninger førte frem en rekke nye slekter som etterhvert utvilsomt ble våpenførende. Men få av disse førte en fugl. Det finnes imidlertid en rekke merker som kan betegnes som «gaffelkors» (fig. a). Noen kan ha tilhørt geistlige som personlige merker, men svært mange andre har også beviselig ført dem, så kirkelig tilknytning kan ikke være forklaringen. I *Norske Sigiller* har f.eks. en Einar Lodinson et slikt kors (nr. 976) i 1378, mens noe senere – i 1386 – fører han en ørn (nr. 1086). Likheten mellom de to merker er slående (fig. b), og det kan se ut som «gaffelkorset» er en forenklet versjon av ørnen. Et annet tilsvarende tilfelle finner vi i Byre-ætten i Ryfylke. Dette ætt var gjennom Peter Steypper – en søstersønn av kong Sverre – en sidegren av Sverre-ætten. Ogmund på Byre fører ca. 1300 en ørn i sitt våpen. I 1318 fører en ætling, Ogmund Petersen på Blindheim, et våpen med en halv ørn og en halv lilje. Senere igjen fører sistnevntes dattersønn et «gaffelkors». Dette synes å forsterke inntrykket at kong Sverre førte en ørn som personlig merke eller slektsvåpen.

Det fant tydeligvis i det 14. århundre sted en forenkling av de norske våpen, bortsett fra et lite antall ledende familier som førte gedigne og ofte svært forarbeidede våpen og segl. Hestbø-ætten førte en «bevinget pil» som nok også kan ha hatt sin

opprinnelse som en fugl som senere er blitt forvandlet (fig. c).

Som en sidebemerkning kan det nevnes at Trætteberg³⁾ mener at den ofte forekommende halve lilje må ha inngått som en del i forskjellige alliansevåpen. Men dette behøver ikke å ha vært tilfelle. Det kan like godt hende at liljen avspeiler en religiøs eller politisk tilknytning. Uten at en klar utvikling kan bevises synes det å være en viss sammenheng mellom de tre merker (fig. d).

Det er her nok å peke på at liljen må ha blitt introdusert i midten av det 12. århundre som en følge av korstogs- og pilgrimsferdene til Det hellige land. I slaget ved Fimreite i 1185 kjempet Sverre ombord i «Mariasuden» og på sine mynter preget han liljen – Jomfru Marias merke – og dyrkelsen av henne fikk senere sin plass i Norge side om side med Hellig-Olav dyrkelsen. Onarheim-gildet i Hardanger var således viet Hellig-Olav og Maria møy. Dette nye element i folketroen ble fort meget populært, og tok i løpet av følgende århundre form av en lavkirkelig om ikke anti-kirkelig sekterisme. Den var muligens koblet til birkebeinernes strid mot baglerne og til kong Sverres og, senere, kong Erik «prestehater»s forhold til geistligheten. Lørdagen, som var jomfru Marias dag, ble helligholdt blandt de lavere samfunnslag. Dette gikk kirken sterkt imot og erkebiskop Bolt måtte sogar i 1435

Fig. b. Bevisst eller tilfeldig? N.S. 1086 og 976.

Fig. c. Hestbø våpenet: ørn eller bevinget pil?
N.S. 20.

utstede et hyrdebrev hvori han forbød denne skikk som han mente stammet fra hedenske og jødiske kilder⁴). Kong Sverres banner ble populært kalt «sigrflúgan» og det blir antatt at den hadde en ørn. Men kan dette ha vært en lilje?

At kong Sverre i sine siste år førte en løve viser imidlertid tydelig direkte tilbake til kong Magnus Barfot. Om Snorre har full dekning for sin beskrivelse av kong Magnus' bruk av løven er neppe av avgjørende betydning. Det som er av interesse er at det etter kong Sverres tid ble *hevdet* at kong Magnus brukte en gull løve på rød bunn som merke, eller i det minste som et attributt. Det var tydelig ikke uvanlig at en konge i løpet av sin regjeringstid førte mer enn ett merke eller våpen.

Som Trøtteberg og andre har pekt på er

det usikkert hva sagaens embets- eller classesymbol *merke* egentlig bestod av, om det var en plastisk figur eller f.eks. en fane eller vimpel. Det kan ha vært begge deler. Men sikkert er det at det må ha vært enkelt, karakteristisk og lett gjenkjennelig. Det er vel også tenkelig at samme merke kan ha vært brukt som skjoldtegn og senere også som segl. I en særstilling kommer de *fløyer* som konger og andre høvdinger førte på sine skip, også handelsskip, og som derfor var vel kjente i utlandet. Disse bestod av en «svingbar billedprydet skjerm, trekantet med buet underside og ovenpå skjermen et støpt eller drevet plastisk bronsedyr»⁵). Alternativt kan illustrasjonen eller topp-figuren ha representert eierens merke eller segl.

Fra Tingelstad kirke på Hadeland er det bevart en skipsfløy fra annen halvdel av det 12. århundre⁶). Toppfiguren er en griff, og selve billedet illustrerer David som redder lammet av løvens gap. Løven, som har halen godt mellom bakføttene, er ikke ulik Sverres løve slik den fremstår på Tønsberg-stampen (fig. 1).

At den heraldiske løve tildels er bibelsk i sin opprinnelse er nokså sikkert; den er Juda løve såvel som dyrenes konge. Jerusalems byvåpen er idag en oppreist løve, og denne kommer neppe fra de kristne kongers vestlige våpen. Løven er i flere sammenheng nevnt i Bibelen, bl.a. i Daniels bok der det heter:

Fig. d. Sammenheng eller - ? Efter Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder XIV s. 282 og N.S. 865 og 728.

Fig. e. Jarlen av Cornwallis våpen som romersk konge c. 1256. Efter Boutell's Heraldry, ed. J. P. Brooke-Little, London 1973, s. 76. Odd Fjordholms rekonstruksjon av hertug Skules våpen. Heraldisk Tidsskrift V, 2, s. 41.

Det første (dyr) var som en løve, og det hadde ørnevinger, jeg så, inntil dets vinger ble revet av og det ble løftet i været fra jorden og reist opp på to føtter som et menneske.

Men løven kan også være tatt direkte fra Johannes åpenbaring:

For løven av Juda stamme, Davids rot-skudd, han har seiret og er den som kan åpne boken og de sju segl. ⁷⁾

Bibelske fortellinger må uenkelig ha hatt sin store betydning i valget av løve som merke. Som Neubecker⁸⁾ nevner ble løven imidlertid tidlig et tegn på landsfyrstenes makt i motsetning til keiserens ørn (fig. c).

Men få av våpenfigurene er likevel bibelske. Til Norge må de fleste av de alminnelige våpenmønstre ha kommet fra utlandet. Når man sammenligner de norske middelaldervåpen med utenlandske slik de er avbildet i middelalderske våpenbøker virker det sannsynlig at de eldste nor-

ske middelalderslekter, ved inngifte eller direkte plagiat, fikk sine våpen fra de britiske øyer. Norge var på denne tid langt fra å være en isolert utkant av Europa. Norske konger var i stadig hærferd, spesielt i Skottland og Irland, og det ble i årene 1150–1300 sendt ikke mindre enn 40 norske diplomatiske sendefærder til England¹⁰⁾. De norske konger og den høyere adel og geistlighet hadde dessuten stadig handelsfartøyer i utenlandske havner. Men viktigst av alt var at den høyere geistlighet i stor utstrekning var utdannet i England og Frankrike, hvortil også biskoper i unåde hos kongen jevnlig søkte tilflukt. Pavelige legater med store følger besøkte ved to anledninger det norske hoff. I Sverres siste år fikk han også lånt fra den engelske kong Johan en liten militærkontingent på over 100 walisiske forfolk og bueskyttere – de såkalte *ribalder* – som nok også hadde noen erfaring med heraldikken. Denne stadige påvirkning gjorde sitt til at de ledende norske familier også på det heraldiske område tok til å kopiere de utenlandske moter og utvikling.

Fig. f. Den kuede løve fra Tinglestad kirke (efter E. Bull: Det norske folks liv og historie II, s. 215) og Tønsberg-stampnen (H.T. V, 2, s. 38).

Samtidig ble de norske merker og våpen kjent i utlandet. Ifølge enkelte våpenbøker førte de norske konger henholdsvis en ravn, vikingeskip, ørn og løve til forskjellige tider i sine våpen⁴¹). Det kan vel tenkes at f.eks. Harald Hårdrådes ravn var hans merke, mens Håkon Håkonssons vikingeskip i mangel av noe bedre er tatt fra en kongelig skipsfløy. I *Fitzwilliam Roll* fra ca. 1250 er kong Harold Godwineson oppført med «azure, a lion rampant» mens den norske konge har «gules, a lion rampant or holding an axe azure». Her synes det umiddelbart å være noe felles.

I mangel på håndfaste opplysninger om de første norske heraldiske våpen synes det imidlertid nytteløst å generalisere for meget. Det vi kan slå fast som temmelig sikkert er at kong Sverre ca. år 1200 førte en eklesiastisk og *ydmyk* løve med halen godt mellom bakføttene mens hertug Skule bare få år senere førte den nå klassiske og *stolte* oppreiste welferløve. Men hvis løven

alt da var kongefamiliens symbol, hvorfor førte så hertug Skule – som vitterlig ikke tilhørte kongecætten – en stoltere løve enn kongen?

Nøkkelen til dette dilemma synes å ligge i de herskende britiske familiers våpen. *Glover's Roll* fra 1250 viser at ikke mindre enn seks engelske jarler førte en løve i sine våpen. Og mens de fleste av disse var innført med Wilhelm Erobrerens følge, var et par sør-normanske. En av disse var jarlen av Northumberlands våpen og våpenet til jarlen av Huntingdon. Disse er fortsatt representert i den nåværende hertug av Northumberlands våpen (fig. g).

I Edward Bekjennerens regjeringstid på midten av 1000-tallet var jarl Godwine Englands mektigste mann. Han hadde to sønner: Harold, som i 1052 ble jarl i East Anglia (nå the Midlands) og også jarl av Huntingdon, og Tostig som ble jarl av Northumberland. Jarl Tostig ble i 1050 gift med Judith, datter av Baudoin IV, greve av Flandern. Dennes våpen var en løve. Wilhelm Erobreren ble gift med et søskenbarn av Judith. Hun var Matilda, datter av Judiths bror Baudoin V av Flandern. Samtidig var Knut den hellige av Danmark gift med Adela, datter av Robert, greve av Flandern.

Fig. g. Hertugen av Northumberlands våpen. Etter Bourke's Peerage. London 1949, s. 1510.

I denne konstellasjon kryr det av heraldiske løver: Flandern, Huntingdon og Northumberland, England og Danmark.

Jarl Tostig var imidlertid lite populær i Northumberland og i 1065 ble han regulært avsatt av sine undersåtter. Hans bror Harold, som da var regent, støttet denne avgjørelse. Dette førte til dyp splittelse mellom brødrene og Tostig gikk i ledtog med både Wilhelm og Harald Hårdråde mot kong Harold. I slaget ved Stamford bru falt både Harald og Tostig og i slaget ved Hastings også Harold. Wilhelm ble enchersker i England. Etter Tostig ble Gospatric av kong Wilhelm utnevnt til jarl av Northumberland. Han flyktet imidlertid snart til Skottland hvor han ble jarl av Dunbar og March og stamfar til bl.a. jarlenc av Hume. Alle fører løven i sine våpen. Hans datterdatter ble gift med Duncan, sønn av kong Malcolm. David, en annen sønn av Malcolm, ble gift med Maud, grevinne av Northumberland. I 1113 ble David også jarl av Huntingdon og senere konge av Skottland. Det hevdes derfor ofte at den skotske løve stammer fra de gamle jarler av Northumberland¹²⁾. Det er noe usikker hvorledes løvene i Northumberlands og Huntingdons våpen så ut, men det er ikke urimelig å anta at den nuværende hertug av Northumberlands skjoldholderne kan representere de to løver¹³⁾. Huntingdons våpen ble senere endret, men skjoldholderne er fremdeles to løver «rampant guardant».

Senere gikk Northumberland tilbake til den engelske konge og ble overlatt til biskopene av Durham. I 1342 ble Henry Percy utnevnt til jarl av Northumberland. Han førte en oppreist løve i sitt våpen. Både biskopen av Durham og Durham County Council har senere ført, og fører fortsatt, oppreiste løver i sine våpen.

Interessant er det også å legge merke til at Tostigs enke senere ble gift med Welf, hertug av Bayern.

Ifølge Snorre flyktet Tostigs sønn Skule

etter farens død sammen med det norske følge til Norge hvor han ble vel mottatt, gitt store eiendommer og vokste opp ved kong Olav Kyrres hoff sammen med kongesønnen Magnus. Skule ble derfor kalt Kongsfostre mens Magnus fikk tilnavnet Barfot. Det er selvfølgelig ikke forbundet med store problemer å anta at Tostigs løve senere ble Rein-familiens merke og derfor, med tiden, hertug Skules rettmessige familievåpen. Kong Magnus, derimot, *antok* løven som sitt merke, enten ved imitasjon av sin fosterbrors merke, eller ved bruk av den «skotske» løve fordi han gjorde territoriale krav gjeldende i Skottland.

Ifølge Snorre fulgte Skules bror Ketil Krok med til Norge i 1066. Han reiste nordover til Hålogaland og nevnes ikke senere. Men det er all grunn til å anta at på grunn av hans høye byrd ble hans etterkommere senere inngiftet i de ledende familier i Nord-Norge, og bl.a. med arnmødlingene på Bjarkøy. Denne slekt sa om seg selv at de stammet fra et barn som ble funnet i et ømereir, svøpt i silkevev; de mente også å være jarlbårne og ble stadig giftet inn både i kongesættene og i jarlætten på Orkenøyene¹⁴⁾. I de følgende århundreder satt de som landets rikeste menn med de enorme godsene Bjarkøy i Hålogaland og Giske på Sunnmøre.

Da Bjarkøy-ætten tok seg et våpen, var det da ikke rimelig at de i tråd med sagnet ville ta en ørn som symboliserte ættens herkomst, og kombinere denne med løven fra jarlen av Northumberland? Resultatet ble i så fall den *griff* som må stå som et av de mest interessante norske våpen (fig. h). En griff har jo ørnens hode, hals og vinger og løvens underkropp og hale. En alternativ forklaring er at griffen stammer fra det som fremdeles er Midlands merke, og kanskje derfor representerer kong Haralds jarledømme i East Anglia. Men de to alternativer er ikke nødvendigvis motstridende.

Hertug Skule nedstammet i rett linje fra

Fig. h. Bjarkøy-våpenet: ørn + løve = griff. N.S. 2.

Tostig og hans løve var derfor uten tvil et *familievåpen* som hans halvbror kong Inge ville hatt full rett til å bruke. Inge tilhørte imidlertid Sverre-ætten idet hans mor var søster av kong Sverre. Det er uvisst om kong Inge førte løvevåpenet, men han *kan* ha gjort det, og dette ville i så fall ha forsterket et gryende inntrykk av at løven var et kongevåpen eller ihvertfall *kongelig*.

Sverres sønnesønn Håkon Håkonson ble gift med hertug Skules datter Margareta som også kunne føre løven som sitt våpen. Håkon førte en løve, men ikke konsekvent, hvilket kan bero på motvilje mot å føre samme våpen som sin svigerfar som han sto i sterkt motsetningsforhold til og tilsist drepte. Men hans uekte datter Cecilia skal ha ført et enkelt løvevåpen. Hans sønn og med-konge Håkon Unge førte imidlertid en ørn, men dette kan ha vært for å differensiere sitt våpen fra farens, samtidig som politiske grunner kan ha gjort det gunstig å gjenopplive kong Sverres «ørn».

Spørsmålet om brisurer må ha oppstått på dette tiden også i Norge. De europeiske kongelige og adelige familier som førte en løve hadde uten tvil behov for å adskille

disse. Det norske kongevåpen under Magnus Lagabøte var, bortsett fra liljeborden, et direkte motvåpen til det skotske kongevåpen. I sitt ekteskap med den skotske kongedatter Margaret fikk kong Erik Magnusson datteren Margaret, «the Maid of Norway», som i 1285 etterfulgte sin morfar Alexander III på den skotske trone. Hun døde imidlertid alt i 1290 på reise til Skottland. Alexander førte løven med den nuværende skotske *treasure*.

Den norske konge hadde derfor ubetjent et behov for å fornorske sitt våpen. Mange andre familier førte en kronet løve, bl.a. var den svenske Folkung-løve som Birger jarl brukte etter 1250 kronet. En krone var selvfølgelig ikke nok som brisure. Å innføre Olav den helliges i Europa velkjente øks i kongevåpenet var derfor en genistrek som med ett gjorde våpenet til noe unikt norsk. Det var ikke lenger bare kongættens våpen, men ble et riksvåpen. Dette ble bekreftet da kong Eriks bror Håkon V Magnusson i 1300 gir det halvnorske fylke Jemtland et segl med et våpen som er nøyaktig slik det norske riksvåpen er utformet idag.

Kongevåpen og riksvåpen fulgte derefter bare kongen, mens de øvrige medlemmer av kongættens fortsatt benyttet den ukronede løve, med eller uten øks, i sine personlige våpen, enten i en form for brisure eller sammen med et annet våpen i et alliansevåpen. Vi kjenner imidlertid ikke til mer enn fem slekter som på en eller annen måte adopterte løven i sine våpen. I de fleste tilfelle skyldes dette at slekten ble inngiftet i kongættens eller at vedkommende var en direkte etterfølger etter hertug Skule, dvs. av Rein-ætten¹⁵).

Stormansætten på Sørum hadde en rose i sitt våpen. Sigurd Haftorson, som var sønn av Håkon Vs uekte datter Agnes, førte et horisontalt todelt våpen med, i øverste halvdel, overkroppen av en oppreist løve med øks i forlabbene, og i nedre halvdel en halv rose. Hans halvbror førte deri-

mot slektens rose. Denne var imidlertid gift med Birgitte – datter av hertuginne Ingebjørg og følgelig halvsøster av kong Magnus Erikson. Deres sønn Håkon har i sitt våpen en løve *uten* krone og øks. En senere etterkommer av Sigurd Haftorson var Henrik Gyldenløve som vel var den siste ikke-kongelige nordmann som førte en kongelig løve i sitt våpen.

Nikolas på Huseby hadde et våpen som var identisk med hertug Skules. Det antas da også at han var en direkte ætling av denne.

Gaute av Tølga i Ryfylke var gift med en datter av Håkon Håkonsons uekte datter Cccilia. Deres sønn Isak førte en oppreist løve med et *sverd* i forlabbene. Dette merke var tidligere blitt benyttet alene i slektens våpen. Han var videre gift med greven av Hallands datter, og det hallandske våpen bestod også av en løve. Hans sønn Gaute ble gift med Ingeborg Jonsdatter fra Hvaal i Sogn. Hvaalslekten førte derefter en løve i sitt våpen.

Den mest interessante brisure var imidlertid den som senere kalles Giske-løven. Dette er egentlig en stående leopard med et sverd over skulderen (fig. i).

Arnmødlingene på Giske kan på kong Sverres tid ikke sees å ha ført noe våpen. Nikolaus Kuvung var kong Sverres argeste fiende, og på hans grav forekommer det kun et anker. Vidkunn Erlingsson av Bjarkøy førte denne ætts griff. Han ble gift med Gyrid Andresdatter som var en annen datter av Cecilia Håkonsdatter. Deres sønn var drottseten Erling Vidkunsson til Bjarkøy og Giske. Han forkastet sin fedrenes griff og tok et løvevåpen. Men forunderlig nok tar han ikke hertug Skules stående løve slik som alle hans øvrige slektninger tydeligvis har gjort. Han tok en vokterende løve, kanskje fra jarlen av Huntingdons våpen. Det er et meget stolt våpen og må tydelig illustrere noe spesielt.

Denne Erling var en direkte etterkommer av Vidkunn Jonsson. Ifølge Snorre

Fig. i. Giske-løven med «leggbit». Etter J. L. Jensen: Bjarkøy Bygdebok, s. 70.

deltok Vidkunn i det slag der Magnus Barfot falt:

Vidkunn Jonsson bar (kongens sverd)
Leggbit og kongens merke til skipene
. . . Vidkunn drepte den mann i slaget
som var banemann til kong Magnus.
Da flyktet Vidkunn, og han hadde fått
tre sår. Derfor viste sønnene til kong
Magnus ham stor vennskap.

Att drottseten med dette viser at han står i et spesielt forhold ikke bare til kongen, men også til kongens forfar Magnus Barfot er ganske interessant og bestyrker mine tidligere antagelser.

Den desimering av de ledende ætter som de norske borgerkrigene hadde begynt fortsatte under svartedauen etter 1350. De ledende familier ble samtidig sterkt inngiftet og dette forårsaket at ættegodsene tilslutt ble konsentrert i et fåtall hender, og gikk etterhvert over i utenlandsk eie. Da slektene dør ut på sverdsiden forsvinner også løvene fra de norske middelaldervåpen. Igjen står bare det augmenterte jarlevåpen fra Northumberland som kongens våpen. Som sådant ble det brukt av de senere regenter og konger i deres unionsvåpen, mens det hele tiden siden har bestått som norsk riksvåpen.

Noter

- 1) Hallvard Trøttemberg: *Norges statsymboler til 1814*, Oslo 1933, s. 3, finnes også i *NHT* bind 29.
- 2) Frederik Paasche: *Kong Sverre*, Oslo 1948, s. 246.
- 3) H. Trøttemberg i *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* (KLNLM), bd. I; s. 90.
- 4) A. Chr. Bang: *Den norske kirkes historie*, Kra. 1912, s. 208 og Johan Fritzner: «Om lørdags-helg», *NHT* 1870, s. 187.
- 5) H. Trøttemberg *KLNLM* bd. XVI, s. 246.
- 6) Edvard Bull: *Det norske folks liv og historie*, bd. II, Oslo 1931, s. 215.
- 7) Daniels bok, kap. 2, v. 4 og Joh. åpenb. kap. 5, v. 5.
- 8) Ottfried Neubecker: *Heraldik*, Kbhvn. 1979 og A. C. Fox-Davies: *Complete guide to heraldry*, Edinburgh 1909.
- 9) Chr. Brinchmann: *Norske kongesigiller og andre fyrstelige sigiller fra middelalderen*, Kra. 1924.
- 10) A. Bugge: «Norge og de britiske øer i middelalderen», *NHT* 1914, s. 317.
- 11) Cecil R. Humphery-Smith: *Anglo Norman Armory*, 1973.
- 12) David, bror av kong Alexander I (1077-1124) var jarl av Northumberland.
- 13) Fox-Davies s. 143.
- 14) Edv. Bull s. 44 og Jens L. Jensen: *Bjarkey bygdebok*, Trondheim 1947, s. 70.
- 15) Gustav Storm: «Om gravstenen fra Fjære», *NHT* 1882, s. 212.

International genealogisk-heraldisk kongres i Portugal

Den 17. internasjonale kongres for de genealogiske og heraldiske videnskaper finner sted i Lissabon 7.-13. september 1986. Organisationskomitéen består af medlemmer af det portugisiske heraldiske institut og støttes af Portugals videnskabsakademi og det portugisiske akademi for historie. Foredragene afholdes i Gulbenkianstiftelsens moderne og vclegnede kon-

greslokaler. Kongresmemnerne: genealogien og heraldikken uden for Europa, de genealogiske og heraldiske nord-syd og vest-øst-relasjoner samt den militære heraldik. Kongressens generalsekretær: Dr. Manuel Artur Norton, Barão de São Roque, 17. Congresso Internacional de Ciências Genealógica e Heráldica, Largo do Carmo, P-1200 Lisboa. Kongresprogrammet kan rekvireres hos: Nascimento Congressos, Rua das Flores, 71, P-1200 Lisboa.

Nils G. Bartholdy

Grønlands flag

Af Nils G. Bartholdy

Grønland udgør et særligt folkesamfund inden for det danske rige. Det blev fastslået, da Grønland i 1979 fik hjemmestyre, hvilket betød større politisk, administrativ og erhvervsmæssig selvstændighed. Den nye status bevirkede, at grønlænderne ønskede at få et eget flag, ligesom Færøerne har det. En stærk kærlighed til Dannebrog gør sig dog stadig gældende i Grønland. Fremkomsten for nogle år siden af flere hundrede forslag til et grønlandsk flag afspejlede en betydelig interesse i befolkningen. Ved flagsagens behandling i Grønlands landsting i 1984-85-samlingen koncentrerede man sig om to nye forslag – et grønt flag med hvidt kors og et tværdelt flag med et solsymbol. Der havde været talt om at lade en folkeafstemning afgøre sagen, men selv om der nu kun var to alternativer, vedtog landstinget alene den 14. februar 1985 med 14 stemmer mod 11, at Grønlands flag skulle være det med solsymbolet. Loven af 6. juni 1985 om et særligt grønlandsk flag er det formelle grundlag for Grønlands flag, der samme dag blev fastsat ved kgl. resolution. Den officielle beskrivelse af flaget findes i Grønlandsministeriets bekendtgørelse af 24. juni 1985 og lyder således: »Det grønlandske flag er tværdelt af hvidt og rødt med en mod stangen forskudt kugle i modsatte farver. Afstanden fra kuglens centrum til flagdugens overkant og underkant er 1,5 radius (kuglens radius), til flagdugens kant ved stangen 1,75 radius og til kanten af flagdugens frie ende 2,7025". Det er usædvanligt, at et flags størrelsesforhold officielt beskrives ved hjælp af et tal med fire decimaler. Normalt tilpasser man flaget til enklere talforhold.

Det særlige grønlandske flag blev taget i brug den 21. juni 1985. Denne dato, som-

mersolhverv, er blevet Grønlands nationaldag. Hjemmestyret fastsætter regler for flagets anvendelse i Grønland. Landstinget har gjort 1. maj til officiel flagdag. Foruden at være arbejderbevægelsens internationale festdag er 1. maj årsdagen for hjemmestyrelovens ikrafttræden. Det danske flag vil fortsat vaje over Grønland, da det skal bruges af rigsmyndighederne. Også private borgere kan på land anvende Dannebrog. På tilsvarende måde kan det grønlandske flag uden videre, ligesom det færøske, bruges i den øvrige del af det danske rige. Skibe, der er indregistreret i Grønland, dog ikke rigsmyndighedernes fartøjer, skal benytte det grønlandske flag. Flaget må ikke anvendes som mærke for enkeltpersoner, foreninger, selskaber o.lign., og det må kun indgå i varemærker og anvendes i reklameøjemed i forbindelse med grønlandske produkter. Allerede inden vedtagelsen af det grønlandske flag brugte en dansk sejlkлуб, Hjortshøj-Egå Idrætsforenings roafdeling, en vimpel med ganske det samme billedlige indhold og de samme farver som i det grønlandske flag. Sejlkubbens fortsatte flagning med denne vimpel kan ikke antastes, og det vil formentlig betyde, at det grønlandske flag ikke direkte vil blive anvendt i vimpelform, sådan som det f.eks. er tilfældet med Dannebrog.

Grønlands flag med solsymbolet, der typologisk har lighed med en række østasiatiske staters flag, er tegnet af den grønlandske grafiker Thue Christiansen. Han har følt sig inspireret af de stærke naturindtryk, man kan opleve i Grønland, når den røde sol om foråret dukker op over horisonten eller bag fjeldene i kontrast til kulden og den hvide indlandsis. Spændingen mellem isens kulde og solens varme er

Grønlands flag og Dannebrog
i et grønlandsk landskab.
Tegning af Thue Christiansen.

udtrykt i den hvide og den røde farve. Dermed har flaget også de samme farver som Dannebrog.

Det alternative grønne flag med hvidt kors blev også motiveret med det grønlandske landskab: de grønne kyststrækninger gennemskåret af indlandsisen. Korset understregede forbindelsen til Danmark og det øvrige Norden og ikke mindst det grønlandske kirkeliv. Den grønne farve kunne også symbolisere håbet, det spirende forår, ungdom – og så naturligvis være et udtryk for navnet Grønland. Set med danske øjne forekommer dette jo at være en rimelig ting. Ikke alle grønlændere vedkender sig imidlertid kolonisatoren Erik den Rødes navngivning af landet i 900-tallet og derfor heller ikke farven grøn som karakteristisk for Grønland, men lægger vægt på dets grønlandske navn Kalaallit Nunaat, der betyder »landet som er vort«. Der er dog faktisk flere eksempler på, at landebetegnelser er dannet af folk i en anden geografisk position. Det gælder navne som Nederlandene, Østrig (Øst-rige), Norge (Nord-rige). Også »Danmark« (danernes grænseområde) er kommet til udefra og senere accepteret i landet selv. De færreste uden for

Grønland kender landets grønlandske navn, og grønlænderne selv vil gerne sælge deres varer under betegnelsen »Royal Greenland«. Der er næppe tvivl om, at et lille grønt flag med hvidt kors hurtigt ville kunne opfattes og identificeres af næsten hvem som helst som grønlandsk nationalitetsmærke i kommerciel sammenhæng.

Et andet korsflag, der har været på tale, var rødt med hvidt kors, altså Dannebrog, med et smalt grønt kors lagt på det hvide. Her var farven grøn altså også brugt, men uden at dominere, og et hensyn var taget til Dannebrog's tilhængere. Var et sådant flag blevet antaget som Grønlands, ville der dermed også være skabt et slagtypologisk fællesskab mellem alle de nordiske stater og områder omkring Atlanten. Korsflag med tre farver bruges i forvejen af Norge, Island og Færøerne.

Det kom nok som noget af en overraskelse for iagttagere i Danmark og andre steder, at det grønlandske flag ikke blev et korsflag, og adskillige grønlændere har tilkendegivet deres utilfredshed med det flag, landstingets flertal vedtog. Den typologiske forskel vil være særlig tydelig, når Grønlands flag for fremtiden hejses side om side med de andre nordiske landes flag

i forbindelse med Nordisk Råds møder. Det er bemærkelsesværdigt, at nogle af Nordens lande og områder, der har opnået selvstændighed eller selvstyre i dette århundrede, først efterhånden fandt frem til at bruge korsflag.

Forbilledet for de nordiske korsflag er Dannebrog, der stammer fra middelalderen. De fleste opfatter det i dag som noget meget dansk, men historisk set er det et vidnesbyrd om kristne europæiske kulturstrømninger. Den røde og den hvide farve og korsformen har universel karakter og er derfor udtryk for en kulturel sammenhæng med områder uden for Danmark.

Det svenske flag kendes fra 1500-tallet. Farverne blå og gult er det svenske rigsvåbens. Flaget fik uden tvivl korsform, fordi det danske flag havde det.

Norges flag er fra 1821. Dets grundlag er Dannebrog med et smalt blå kros lagt på det hvide kors. Det har utvivlsomt også spillet en rolle for nordmændene, hvis frie forfatning er fra 1814, at deres flag fik de samme tre farver som flagene i Frankrig og Holland, der var præget af demokratiske ideer.

I Island brugte man i dette århundredes begyndelse et blå flag med hvidt kors, der imidlertid kunne forveksles med det græske flag. Det nuværende islandske flag, officielt i 1919, blev skabt ved, at et smalt rødt kors lagdes på det hvide kors.

På Færøerne brugte man omkring århundredskiftet et flag med en vædder, det færøske våbenmærke. I 1906 kom et andet flag til med Færøernes nationalfugl strandskaden (tjaldur) som motiv. I 1919 skabte færøske studenter det nuværende korsflag med det norske og det islandske flags farver for dermed at udtrykke samhørighed med de andre nordiske lande. Det hvide flag med et blå kros belagt med et smalt rødt kors har været i brug fra 1931 og blev officielt i 1948.

I Finland gav befolkningen udtryk for selvstændighedstrangen ved at flage med

forskellige selvkomponerede flag. Et af dem havde Finlands løve som motiv. Det blev statsflag efter selvstændighedserklæringen i 1917, mens handelsflaget blev rødt med et gult kors belagt med et smalt rødt kors. Efter frihedskrigen 1918 blev Finlands nationalflag et korsflag for at markere tilknytningen til det øvrige Norden. Det hvide flag med blå kros havde digteren Zacharias Topelius forbundet med »vore søers blå og vore vintres sne«.

På Ålandserne flagedes der i 1922 med et flag, der var stribet på langs af blå, gult og blå. I 1952 var man stemt for et flag efter nordisk mønster, men landstingets idé om et blå flag med et gult kors belagt med et smalt blå kros kunne ikke godkendes, da det var udformet, så det lignede det svenske flag for meget. Året efter var flere forskellige korsflag på tale, og det sribede flag blev også foreslået. Med det nordiske perspektiv for øje vedtog et flertal i landstinget et blå flag med et gult kors belagt med et smalt rødt kors. Dette flag, der bevarede en vis tilknytning til svensk flagtradition, blev officielt i 1954.

De nordiske korsflag opfattes både i og uden for Norden som et udtryk for kulturelt fællesskab. Flagvidenskaben, vexillologien, taler ligefrem om »det skandinaviske kors« som noget særdeles karakteristisk. Flag er ikke og har aldrig været harmløse dekorationsgenstande, men er i høj grad politisk og ideologisk ladede kendetegn. Derfor kan der også opstå strid omkring dem. I Grønland sætter nogen rigsfællesskabet højt, mens andre lægger vægt på sprog- og kulturfællesskabet med inuitterne i Canada og Alaska. Skal man vurdere det flag for Grønland, som hjemmestyret har vedtaget, må dets udformning ses i lyset af de aktuelle holdninger. Det nye grønlandske flag er et billedligt udtryk for en kulturel og politisk distancering fra Danmark, Norden og Europa.

Ett gravmonument i Åbo Domkyrka

Av Åke Thott

Ett av de många ståtliga gravmonumenten i Åbo domkyrka är monumentet över fältmarskalken Åke Tott (d 1640) och hans andra hustru, grevinnan Christina Brahe (d 1681).

Det praktfulla monumentet är utfört i vit och svart marmor.

Av särskilt intresse är de vapensköldar, som anbringats över statyerna av dessa båda personer.

Något om de inblandade personerna

Åke Tott var född 1598 och son till landshövdingen i Österbotten, Henrik Claesson Tott och hans hustru, Sigrid, legitimerad dotter till kung Erik XIV och Karin Månsdotter.

Åke Tott växte upp till en framstående kavallerianförare, satte upp ett rytтарыgemente och blev känd för stor tapperhet och hänsynslös framåtande, liksom för ett obändigt lynne. Hans släkting, kung Gustaf Adolf, brukade kalla honom "Snöplögen, som skall röja väg för de andre".

År 1625 introducerades han på det nybildade Riddarhuset under nr 22 i Riddarklassen (riksråds ättlingar) med namnet "Tott af Sjundeby". Han blev riksråd och generalmajor av kavalleriet 1630.

Efter slaget vid Breitenfeld 1631 blev han fältmarskalk och fick befälet i nordvästra Tyskland. Det visade sig dock vara mindre lyckat. Hans häftighet och högmot medförde konflikter med bl a hertigen av Mecklenburg, som återinsatts i sitt hertigdöme som följd av de svenska segrarna.

Han kunde inte heller dra jämt med den framstående diplomaten, "uppkomlingen", Johan Adler Salvius (senare ett av sändebuden till Westfaliska freden 1648),

vilket skall ha föranlett honom till yttrandet: "Har det nu gått så långt, att bläck-suddare skall kujonera kavaljerer?" Kungen fann hans krigsföring lam och 1632 blev han entledigad och fick återvända till Sverige. Hemkommen visade han samma högmot och våldsamhet och sades aldrig vika åt sidan för någon, som ej var av kungligt blod.

Han dog 1640 och begravdes i Åbo domkyrka.

Han var gift;

första gången 1628–1634 med friherrinnan Sigrid Bielke,

andra gången 1638 med grevinnan Christina Brahe, som överlevde honom och dog 1681.

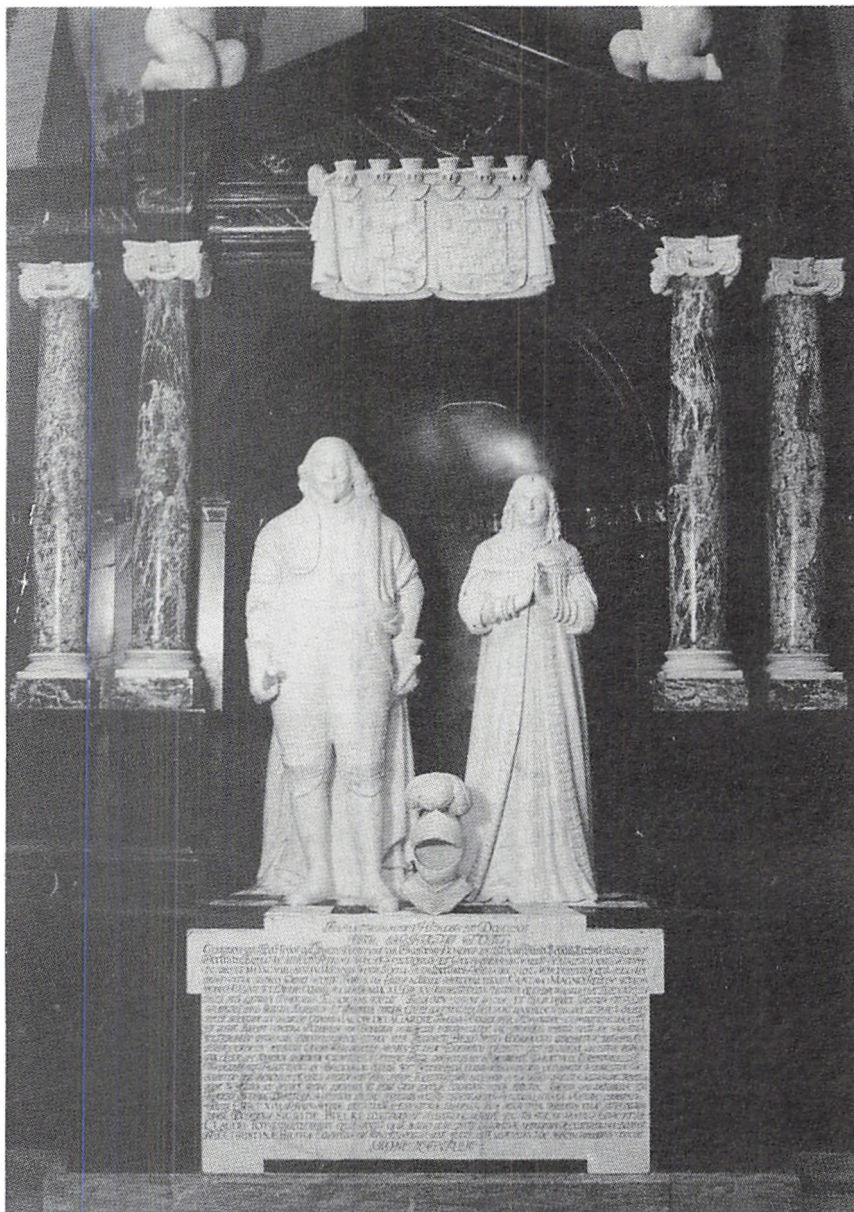
I första giftet hade han sonen Claes, född 1630.

Claes Tott fick en förnämlig mans uppfostran, till stor del förlagd till Paris. År 1651 återkom han till Sverige och till drottning Christinas hov. Vacker, rik och av hög börd blev han snart en gunstling hos drottningen. Uppvuxen i "de tre musketörernas" Paris, häftig och högmotig, blev han känd för sina många dueller.

År 1652 blev han i ett svep greve av Karleborg och friherre av Sjundeby. 22-åringens upphöjelse till greve kunde dock ej motiveras på annat sätt än "för faderns utmärkta förtjänster".

Utöver andra höga utmärkelser blev han hösten 1653 riksråd och kaptenmajor vid Livgardet. Det förefaller att ha varit i det sammanhanget, som följande historia utspelades mellan kaptenmajoren Claes Tott och chefen för Livgardet sedan våren 1653, översten, greve Christoffer Delphicus von Dohna, båda kammarherrar hos drottningen.

Hovjunkaren Johan Ekeblad (1629–

Gravmonument över fältmarskalken Åke Tott och hans andra hustru, grevinnan Christina Brahe i Åbo domkyrka.

1696) berättar i ett av sina brev till fadern, 12 oktober 1653:

"Denna gången vet jag intet, som nyligen skedd är, att omskriva, utan att gref Tätten och gref von Dona hafva slagits till häst med värjor allena, och har Tätten haft öfverhanden, i det grefve af Dona är fallen av hästen. Både äro de stuckna, Tätten litet öfver hjärtat och den andra i vcka sidan, dock så likeligen, att de båda bättre lifva."

I Johan Ekeblads brev omtalas fem andra dueller, därav en i Paris, då Claes Tott blivit allvarligt sårad.

Claes Tott var dock ej enbart en odåga. Han visade snart att han ej vansläktats. I tredagarsslaget vid Warschava 1656 förde han första dagen såsom generalmajor befälet över avantgardet. Efter slaget blev han - 26-årig - generallöjtnant. Han var med på tåget över Bält och efter Roskildefreden 1658 hade han uppdraget att å kungens vägnar ta emot de skånska fästningarna. Han utmärkte sig vid Köpenhamns belägring 1659 och var "mellan slagen" sändebud till Paris.

Senare blev han under Karl XI:s förmyndarregering, 1665 fältmarskalk och generalguvernör i Riga.

Upprepade gånger var han sändebud till Paris, där han dog 1674, enligt uppgift mördad eller i duell. Han slöt därmed sin ättegren, som en av de sista av de medeltida Axelssönernas ättlingar på svärdsidan.

Vapenskölden över Åke Tott

Som oven nämnts, tillhörde Åke Tott *riddarklassen*, dvs obetitlade ättlingar av riksråd. Det vapen, som utmärkte honom, kunde därför väntas visa endast ättevapnet, kvadrerat i rött och guld.

Men vapnet på gravmonumentet är *sonens* grevliga vapen, tillkommet 12 år efter Åke Totts död - ett vapen med tre hjälmar och en huvudsköld med fyra fält (i första

fältet det kungliga vasavapnet) samt som hjärtvapen det kvadrerade ättevapnet. Det kan väcka undran.

Vapenskölden över Christina Brahe

Än märkligare förefaller dock vapenskölden över hustrun vara. Hon skall ha varit den, som låtit utföra monumentet någon gång efter 1652.

Christina Brahe tillhörde den förnämsta ätten på Riddarhuset, grevliga ätten nr 1 Brahe, grevlig 1561 vid Erik XIV:s kröning. Man tycker att den ättens vapensköld borde kunna tillfredsställa de största anspråk på höghet. Det grevliga Brahevapnet finns där också, med kvadrerad huvudsköld och såsom hjärtsköld ättevapnet med de två vingarna.

Men det hela är anbringat *ovanpå det grevliga Tottvapnets* - styvsonens - huvudsköld med vasavapen och allt. Tre vapen på varandra. Märkligt!

Förklaringen

Förklaringen är den, att i Claes Totts grevbrev av 1652, tilldelades änkan efter Åke Tott - som ju var den, vars "utmärkta förtjänster" belönades - rättighet att skriva sig "grevinna till Karleborg och friherrinna till Sjundeby".

Med full rätt har sålunda Christina Brahe låtit anbringa dessa grevliga Tottvapen på monumentet ovanför statyerna av Åke Tott och henne själv.

Som en märklighet kvarstår dock innebörden härav:

Åke Tott blev 12 år efter sin död postumt upphöjd till greve och friherre!

Källor:

Elgenstierna: "Svenska adelns ättartavlor", band 8, s 340-341.

N. Sjöberg: "Johan Ekeblads brev", Stockholm 1911-15.

Lader hannem ligge, ingen røre hans Been

Af Jens Véllev

Under det for tiden pågående arbejde med registrering af genstandsmaterialet til et kommende domkirkemuseum i Viborg er Stiftsmuseets omfattende samling af gravstensfragmenter blevet gennemgået. De mange større og mindre stykker er blevet rensset, og hvor det var muligt, er sammenhørende dele blevet limet.

Under dette arbejde blev to fragmenter i grå sandsten med hver sit våbenskjold samlet til et dobbeltvåben. Det må have hørt til et epitafium over et ægtepar. Spørgsmålet var nu blot, om vi var i stand til at identificere de to familier, som havde ført disse våbener, så ægteparrets identitet kunne fastslås.

Med hjælp af Knud Prange og Ole Rostock lykkedes det. Våbenet til venstre med en arm, der bærer et kronet dødningshoved, og derunder to sidestillede oksehoveder tilhører slægten Gerner. I Domkirken er kun een person med dette navn begravet, nemlig biskop Henrik Gerner, hvis syv-årige embedsperiode sluttede så drastisk den 14. maj 1700. Han havde den 3. maj under spisning fået et stykke kød på tværs i halsen på en sådan måde, at det ikke kunne fjernes. Han måtte dø af sult og tørst, og da han mærkede, at tiden nærmede sig, lagde han sig selv i sin ligkiste. Gerners særprægede våbenskjold ses også malet ved hans portræt, som findes på Frederiksborg-museet. En kopi blev skænket til Domkirken i 1876, hvor det i dag indleder den lange række bispebilleder, der hænger i tværskibet.

Gerners hustru hed Dorothea Bircherod, og hendes våben ser vi til højre. Det forestiller et frugttræ med både æbler og pærer. Hun døde 1705. Over ægtefællerne satte sønnen et epitafium, hvis indskrift

sluttede med disse ord: »Lader hannem, ligge, ingen røre hans Been«. Under den store brand 1726 brændte indskriftpladen, men dobbeltvåbenet, som vel har hørt dertil, er altså bevarret.

Ægteparrets kister stod indtil kirkens restaurering i forrige århundrede dog intakte i en af de murede gulvbegravelser i søndre korsarm. I 1868 skulle hvælvingerne ned, og begravelserne måtte fyldes op, for at stilladserne kunne stå fast. Gerners hvilested blev her berørt på en måde, som ikke stemte overens med epitafiets slutord, og Viborg-historikeren A. Heise for i blækkhuset (i en note i en artikel i Jydske Samlinger 1868-69). Han erkender, at skaden er sket, men fortsætter: »Formodentlig vil man i den nyopførte Kirke ved en eller anden Inskription minde om det Sted, hvor Henrik Gerner har ligget begravet, i Sandhed en daarlig Erstatning for den virkelige Begravelse. Henrik Gerner har vist sig som en saa betydelig dansk Personlighed baade i Handling og i Skrift, at man nok kunde have vist lidt større Pi-etet mod hans Levninger«.

Heises håb om et mindesmærke - blandt andet vel med omtale af Gerners indsats mod svenskerne i 1659 - blev ikke ført ud i livet. Biskoppens og hans hustrus kisteplader med latinske indskrifter blev dog reddet og hænger i dag i det søndre sakristi. - Det er her ikke stedet for en opremsning af Gerners mangeartede fortjenester. Mærkeligt er det at genfinde en del af hans og hans hustrus ellers forlængst forsvundne epitafium. Deres våbenskjolde må til sin tid i domkirkemuseet gøre det ud for Heises efterlyste mindeord.

De latinske tekster på to bevarede kisteplader over Henrik Gerner og hans hustru,

Dorothea Bircherod, er i forbindelse med det igangværende arbejde oversat af forhenværende arkivar Henning Paulsen. De lyder:

Denne urne indeholder asken af den højædle og højærværdige herrc, dr. Henrik Gerner, født i København 9. december 1629, forhen sognepræst i Birkerød i Sjælland og provst over Lyngce-Kronborg herred i 37 år, biskop i Viborg Stift, som, mens han levede, havde god omsorg for menigheden, og i døden efterlod eftertiden et hæderligt ry. Han døde 14. maj

1700 efter at have virket i sit høje embede i 7 år og 12 uger, i ægteskab med een hustru i 44 år. Han blev 70 år og 3 måneder og 5 dage.

I denne grav gemmes det jordiske af den højædle, fromme og dygtige matrone, Dorothea Bircherod, biskop hr. dr. Henrik Gerners elskede eneste hustru, lykkelig mor til 11 sønner og døtre, i hvem hun lever efter døden.

Født 11. oktober 1636, bortgiftet og gift i 44 år, død i sin alders 69. og i Christi 1705. år 19. februar.

Series Archiepiscoporum Upsaliensis A.D. MCMLXXXV

Ny heraldisk ärkebiskopslängd

Av Bengt Olof Kälde

Till Uppsala ärkesätets 800-årsjubiléum 1964 utarbetades en heraldisk ärkebiskopsserie. Den trycktes först i enfärg, sedan i flerfärg och presenterades i Heraldisk Tidsskrift 9, 1964, s. 377–382. Dessa båda vykortsupplagor är sedan länge utgångna. Därför tillkom ett nyritat färgkort av ärkebiskopslängden inför 550-årsminnet av rikshelgedomens invigning pingsthelgen 1985.

Vykortets rammotiv har denna gång hämtats från Uppsala domkyrkas västportal. Trumeaun uppvisar där en S:t Eriksgestalt. Mittpelarens ursprungliga skulptur skall ha borttagits under Gustaf Vasa. Den nuvarande tillkom vid Helgo Zettervalls restaurering 1885–93 och är idag ofullständig. Vykortets S:t Erik har inte blott återfått sitt svärd och riksäpple, utan nationalhelgonet har även iförts en kungaskrud av den högmedeltida typ, som återfinns på S:t Olofsbilden från 1200-talets slut vid domkyrkans nordportal.

Västportalens dörröverstycke höggs kort före domkyrkans slutliga invigning. På ena sidan lästes de numera svårt skadade välsignelseorden *pax huic domui*, «frid vare över detta hus». På den andra återfinns dateringen «Herrens år 1431 fullbordades detta verk». Linteauan försågs med korssköld och trekronorssköld, bägge åtföljda av två krönte gående lejon. Inga pigmentspår av färgsättningen finns bevarade. Portalen fullbordades under en ärkebiskop som stått Erik av Pommern nära. Även om det tidsmässigt skulle kunna tänkas vara fråga om unionsheraldik, är det rimligast att tolka de bägge sköldarna lokalt och nationellt såsom varande Uppsala

ärkesätets och Svea rikets vapen. De har därför här återgivits med rött resp. blått fält.

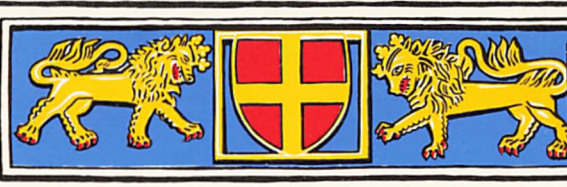
S:t Erik åtföljs av namnen på 66 ärkebiskopar, av vilka 52 har försetts med enskilda sköldar. I förhållande till den tidigare serien har nummerordningen förskjutits, eftersom två namn har utgått; Johan Odulfssons (nr 11) och Thord Pederssons (nr 27) val kom nämligen aldrig formellt att konfirmeras. I Uppsala räknar man numera officiellt med 28 förreformatoriska och med 38 efterreformatoriska ärkebiskopar.

Liksom på tidigare jubiléumskort inleds vapenserien med domkyrkans kors-sköld, som upptogs av ärkebiskop Nils Allesson och som tidigast finns bevarad på dennes sigill i avtryck från 1296 (B. E. Hildebrand, *Svenska sigiller från medeltiden* 2:154, 155; se HT 35, 1977, s. 210). Hans direkte efterträdare inledde den i det närmaste kompletta serien med enskilda ärkebiskopsvapen. Domkyrkoskölden har som tidigare insatts för de få ärkebiskopar, för vilka inga egna vapen är kända. Tinkturen i rött ett kors av guld finns belagda från Jöns Bengtsson Oxenstiernas tid vid 1400-talets mitt.

De företagna kompletteringarna och förändringarna i det nya jubiléumskortet motiverar en förnyad kommentar i förhållande till den i HT nr 9 återgivna vapenserien:

14. *Nils Kettilsson Vit* förde sitt släktvapen i sigill och sekret (HiSig 2:162, 163), varvid kontrasigillet framställning mest motsvarar brodern Karl Thydiskes sköld (HiSig 3:122), varför denna variant med

† PAX
huic
domui

1435
-
1985

1. STEFAN 1164-1185	2. JOHAN 1185-1187	3. PIETRUS 1187-1197	4. OLOF LÅNDRINGA 1198-1208	5. VALERIUS 1207-1219	6. OLOF BASATÖRN 1224-1234
------------------------	-----------------------	-------------------------	-----------------------------------	--------------------------	----------------------------------

7. JÄRLER 1236-1255	8. LARS 1257-1267	9. TOIKRI JO HÄNSSON ÄNGLI 1274-1277	10. JAKOB ISRAELSSON 1278-1281	11. MAGNUS ROSSON 1285-1289	12. JOHAN 1290-1291
------------------------	----------------------	--	--------------------------------------	-----------------------------------	------------------------

13. NILS ALESSON 1295-1305	14. NILS KET- TILSSON VIT 1308-1314	15. OLOF BJÖRNSSON 1315-1332	16. PETRUS PHILIPSSON 1332-1341	17. HERMING NILSSON 1347-1351	18. PETRUS TORKILSSON 1351-1366
----------------------------------	---	------------------------------------	---------------------------------------	-------------------------------------	---------------------------------------

19. BIRGER GREGERSSON 1367-1383	20. HENRIK KARLSSON 1383-1408	21. JÖNS GERT KESSON LODEHAT 1408-1422	22. JOHAN HÄRNSSON 1422-1432	23. OLOF LÄRSSON 1432-1438	24. NILS RAGVALDSSON 1438-1448
---------------------------------------	-------------------------------------	--	------------------------------------	----------------------------------	--------------------------------------

25. JÖNS BENGTSSON ÖRENSFJÄRNA 1448-1467	26. JAKOB ULFSSON 1469-1515	27. GUSTAF TROLLE 1515-1521	28. JOHANNES MAGNUS 1523-1528	29. LAURENTIUS PETRI NERICIUS 1531-1573	30. LAURENTIUS PETRI GOTHUS 1574-1579
--	-----------------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------	---	---

31. ANDR. LAUR- BJÖRNDA 1583-1591	32. ANDR. ANDRIAE ANGERMANNS 1594-1599	33. NICOLAUS OLAV BOHNENSIS 1599-1600	34. OLAUS MARTINI 1601-1609	35. PETRUS KENICIUS 1609-1636	36. LAURENTIUS PAULINUS GOTHUS 1637-1646
---	--	---	-----------------------------------	-------------------------------------	--

37. JOHANNES CANUTI LENAUS 1647-1669	38. LARS STIGZELIUS 1670-1676	39. JOHANNES BAAZIUS 1677-1681	40. OLAUS SWEBILIUS 1681-1700	41. ERIC BENZELIUS d.3. 1700-1709	42. HAQUEN SPEGL 1711-1714
--	-------------------------------------	--------------------------------------	-------------------------------------	---	----------------------------------

43. MATTHIAS STUCHIUS 1714-1730	44. JOHANNES STUCH(I)US 1730-1742	45. ERIC BENZELIUS d.y. 1742-1743	46. JAKOB BENZELIUS 1744-1747	47. HENRIC BENZELIUS 1747-1758	48. SAMUEL TROILLIUS 1758-1764
---------------------------------------	---	---	-------------------------------------	--------------------------------------	--------------------------------------

49. MAGNUS BERONIUS 1764-1775	50. CARL FREDRIK MENNANDER 1775-1786	51. UND VON TROLI 1786-1803	52. JACOB A:SSON LINDBLOM 1805-1819	53. CARL VON ROSENSTEIN 1819-1836	54. JOHAN OLOF MALLIN 1837-1839
-------------------------------------	--	-----------------------------------	---	---	---------------------------------------

55. CARL FREDRIK AF WINGÅRD 1839-1851	56. HANS OLOF HOLMSTRÖM 1852-1855	57. HENRIK REUTERDAHL 1856-1870	58. ANTON NIKLAS SUNDBERG 1870-1900	59. JOHAN AUG. EKMAN 1900-1913	60. NATHAN SÖDERBLOM 1914-1931
---	---	---------------------------------------	---	--------------------------------------	--------------------------------------

61. ERLING ELIDEN 1931-1950	62. YNGVE BRILLIOTH 1950-1958	63. GUNNAR HULTGREN 1958-1967	64. RUBEN JOSEFSON 1967-1972	65. OLOF SUNDBY 1972-1983	66. BERTIL WERKSTRÖM 1983
-----------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	------------------------------------	---------------------------------	---------------------------------

Domkyrkans korsköld är känd sedan Nils Alleasons sigill 1296. Hans efterträdare inledde den i det närmaste kompletta serien med ärkebiskopsvapen. Med * markerat vapen är förlänt en ärkebiskops "för faderns förtjänster" adlade anhöriga. Teckning av B. O. Kälde.

© B. O. KÄLDE

Pax
huic
domui

1435
-
1985

1. STEFAN 1164-1185	7. JONAS 1185-1187	3. PETRUS 1187-1197	4. OLOF LAMBATUNGA 1198-1206	5. VALENTIUS 1207-1218	6. OLOF BASATÖNER 1224-1234
------------------------	-----------------------	------------------------	------------------------------------	---------------------------	-----------------------------------

7. JÄRLER 1236-1255	8. LARS 1257-1267	9. FOLKE JO- HANSSON ÅRDEL 1274-1277	10. JACOB JONÅR LSSON 1278-1281	11. RAGNUS BOSSON 1285-1288	12. JONAS 1288-1291
------------------------	----------------------	--	---------------------------------------	-----------------------------------	------------------------

13. BILS ALLESSON 1295-1305	14. BILS KE- TILSSON YIT 1308-1314	15. OLOF BJÖRNSSON 1315-1322	16. PETRUS PÅRILSSON 1322-1361	17. HERRING NILSSON 1347-1351	18. PETRUS TORILSSON 1351-1366
-----------------------------------	--	------------------------------------	--------------------------------------	-------------------------------------	--------------------------------------

19. BJÖRGER GREGERSSON 1367-1383	20. HERRIK KAPLSSON 1383-1408	21. JÖNS GEB- LESSON LOKHAT 1408-1427	22. JONAS ÅRDELSSON 1427-1432	23. OLOF LARSSON 1432-1438	24. BILS RAGVALDSSON 1438-1448
--	-------------------------------------	---	-------------------------------------	----------------------------------	--------------------------------------

25. JÖNS BERGIS- SON ÖRNSTIERNA 1448-1467	26. JACOB ULFSSON 1468-1515	27. GUSTAF TROLLE 1515-1521	28. JOHANNES RAGNUS 1523-1528	29. LAURENTIUS PETRI HERICUS 1531-1573	30. LAURENTIUS PETRI GOTHUS 1574-1579
---	-----------------------------------	-----------------------------------	-------------------------------------	--	---

31. ANNO, LAUR- S BJÖRNSSON 1583-1591	32. ABR. ANDREAE ANGLERHARRUS 1594-1599	33. NICOLAUS OLEI BOHMERIUS 1595-1600	34. OLAVS HARRINI 1601-1609	35. PETRUS HERICUS 1609-1626	36. LAURENTIUS PAULINUS GOTHUS 1627-1646
---	---	---	-----------------------------------	------------------------------------	--

37. JOHANNES CAROLI LERAEUS 1647-1669	38. LARS STEGZELEUS 1670-1676	39. JOHANNES BRAAZIUS 1677-1681	40. OLAVS SVERRIUS 1681-1700	41. ERIC REIZELIUS G.R. 1700-1709	42. MAURITZ SPEGEL 1713-1714
---	-------------------------------------	---------------------------------------	------------------------------------	---	------------------------------------

43. MATTHIAS STUCHIUS 1714-1720	44. JOHANNES STUCHIUS 1720-1742	45. ERIC REIZELIUS 4.Y. 1747-1743	46. JACOB REIZELIUS 1744-1747	47. HERRIK REIZELIUS 1747-1758	48. SARUEL REIZELIUS 1758-1766
---------------------------------------	---------------------------------------	---	-------------------------------------	--------------------------------------	--------------------------------------

49. RAGNUS BERGHIUS 1764-1775	50. CARL FREDRIK HEBRANDER 1775-1788	51. UNG YON TROLL 1786-1802	52. JACOB Å- SON LENNOR 1805-1819	53. CARL YON ROSESTEIN 1819-1826	54. JONAS OLOF WALLIN 1827-1829
-------------------------------------	--	-----------------------------------	--	--	---------------------------------------

55. CARL FREDRIK AF WINGRÖD 1828-1851	56. HANS OLOF MOLNARSSON 1852-1855	57. HERRIK REIZERDAL 1858-1870	58. ANDER REIKAS SUNDORF 1870-1900	59. JOHAN AUG. ERAN 1900-1913	60. HATHAN SÖDERNOR 1914-1931
---	--	--------------------------------------	--	-------------------------------------	-------------------------------------

61. ERLING LOCH 1932-1950	62. YNGVE MILLJOHN 1950-1958	63. GUNNAR MILTAREN 1958-1967	64. ROBER JOSEFSSON 1967-1972	65. OLOF SANDBY 1972-1983	66. OERTIL HEBRANDER 1983
---------------------------------	------------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	---------------------------------	---------------------------------

Series Archiepiscoporum Upsalienis

en och en halv spets mot sinister här återgivits. Tinkturerna är ej belagda. Jan Raneke anför i *Svenska medeltidsvapen* (s. 78; SMV I-III, Lund 1982-85) att vapenbeläggen tyder på att fältet var av metall.

15. *Olof Björnsson* har även denna gång på färgkortet försetts med ett färlevapen. Uppgiften om släktskap till Björn Näfs ätt, som framfördes av J. Peringskiöld i *Monumenta Ullerakerensia* (Stockholm 1719), har icke kunnat beläggas. Ärkebiskopen bar i varje fall ej Färlaättens vapen i något av sina sigill utan endast korsskölden (HiSig 2:171, 172, 173).

16. *Petrus Philipsson* tillhörde Rumbytten. Hans far Philip Finvidsson förde i sigill 1293 balk med tre rutnader, vilket vapen här återgivits med röda och vita rutor (HiSig 3:89; SMV s. 231). Peringskiöld (a.a. s. 145) lät avbilda ärkebiskopens numera på högra sidan skadade sigill (HiSig 2:181) med en sköld belagd med schackrutad balk.

17. *Hemming Nilsson* har fått representeras med ett sparrevapen. Även om ärkebiskopen genealogiskt inte har kunnat inordnas, förefaller han ha stått i nära relation till Sparrätten, vilket framhölls såväl av Peringskiöld (a.a. s. 146) som av A. O. Rhyzelius (*Episcoposopia Sviogothica*, Linköping 1752, s. 40). Detta anför av G. Boëthius/A. L. Romdahl (*Uppsala domkyrka 1258-1435*, Uppsala 1935, s. 128-131) som förklaring till den sparrsköld, som återfinns över domkyrkans sydportal och som stilmässigt kan förläggas till Hemming Nilssons tid. I hans ärkebiskopssigill förekommer emellertid endast två korssköldar och inget sparrevapen (HiSig 2:186).

18. *Petrus Torkilsson* förde enligt G. Åsbrink/K. B. Westman, *Svea rikets ärkebiskopar från 1164 till nuvarande tid* (Stockholm 1935) ett lejonansikte i vapnet, vilket även anför i *Svenska män och kvinnor* (Stockholm 1949), i bägge fallen utan angivande av källa. Raneke upptar i SMV inte ärkebiskopens namn bland lejonansikteättarna.

19. *Birger Gregersson* tillhörde Malstaätten, vars vapen han i likhet med sin bror Johan år 1350 brukade i briserad form genom invertering och med dexter fält fem gånger ginstycket (HiSig 3:686, 687). Tinkturerna anges av Raneke med metallen i dexter delfält 2, 4 och 6 (SMV s. 208).

20. *Henrik Karlsson* tillhörde Stenstaätten och förde dess vapen i sigillet. Sköldar med ättens vapen förekommer på tre slutstenar i Uppsala domkyrka, av vilka åtminstone två har tillkommit efter takryttarens ras 1402. Vid zettervallska restaureringen målades två av dessa med i blått fält två störtade spetsar av guld och ett med i fält av guld blå spetsar, men inget är bekant om ursprungliga färgsättningen. Tinkturerna rött i guld är efter Peder Månsson Utters vapenbok (c:a 1610-20, UUB) och efter Peringskiöld (SMV s. 64).

21. *Jöns Gerekerssons* sköld med Lodehats vapen finns nertill på hans stora ärkebiskopssekret 1419 18/5. Släktvapnet återges på kalkmålning i Erik av Pommerns kammare på den senmedeltida borgen Krogen, som ingår i renässansslottet Kronborg vid Helsingör (se HT 1, 1960, s. 35). Den med mitra timbrerade skölden attribueras konungens kansler, biskop Jens Andersen av Roskilde, som var Uppsala-ärkebiskopens kusin. Vid restaureringen hösten 1984 kunde konservatorn Kirsten Trampedach vid Nationalmuseets farvekonservering i Brede genom optiska iakttagelser ange fältet såsom grönt (= blått; azurit) med skuldror, mansansikte och hatt ursprungligen röda (rester av cinnober och mönja).

22. *Johan Håkansson*, som varit munk i Vadstena och konungens biktfar, förde i sitt stora ärkebiskopssekret 1428 2/12 en sköld med balk, belagd med tre sparrar, jämte birgittinprästernas hostickors. Raneke anger tre sparrar i släktskölden och att ärkebiskopen förde en med tre sparrar belagd stolpe (SMV I o. III, s. 136). Peringskiöld (a.a. s. 156) omtalar sistnäm-

da sigill från 1423, men ser som ärkebiskopens farfar Lars Håkansson (= HiSig 3:566, jfr SMV s. 233). Vad tinkturerne beträffar, så återfinns ärkebiskopens med mitra timbrerade sköld bland kalkmålningarna på Krogen, Kronborgs slott, där fältet numera är grått (= vitt/silver) och balken grön (= blå) med tre röda sparrar.

23. *Olof Larsson*, som kunde förrätta invigningen av domkyrkan tredjedag pingst den 7 juni 1435, förde endast ärkesätets korssköld i sigillet.

24. *Nils Ragvaldssons* liljesköld förekommer i hans sigill som biskop av Växjö (RA perg. 1431 31/10, 1438 30/8) och som ärkebiskop (1446 7/3). Tinkturerne är osäkra (SMV s. 928).

30. *Laurentius Petri Gothus* nyttjade ett ovalt signet graverat med en dödskalle över två korslagda benknotur ur vilken ett kvistkors - liknande den yngre runradens *m* - uppväxer (RA:R 4728, 1574 11/6, 1575 10/3).

31. *Andreas Laurentii Björnram* nyttjade som landsprost i Gästrikland signet med vapensköld belagd med en på ett taukors upphängd orm (RA:R 4728, 1574 11/6). Det adliga vapnet från 1580-talets slut (*delat av guld, vari tre uppskjutande svarta björnramar, och blått*) fanns som begravningsvapen upphängt över ärkebiskopens grav i domkyrkan och målat i Ockelbo kyrka år 1590.

33. *Nicolaus Olai Bothniensis* förde i sitt signet (RA:R 4739, 1599 6/2) oval sköld belagd med ett trepassliknande föremål, som av Peringskiöld uppfattades som ett treblad (a.a. s. 178).

34. *Olaus Martini* brukade i sitt signet en sköld belagd med valspråket VITA HOMINIS MILITIA (RA:R 4739, 1599 24/7). Hans far Linköpingsbiskopen Martinus Olai Gestricius hade fört sköld med ett bomärke (RA:R 4728, 1575 10/3).

35. *Petrus Kenicius* förde signet i två graveringar, med övre fältets Gudslamm framåtseende i ett äldre (RA:R 4739, 1599 6/2) och tillbakaseende i ett yngre sigill

(UUB:S 139 a, 1628 7/6).

36. *Laurentius Paulinus Gothus* förde sin sköld, förutom i signetet (RA:1639 30/7), även på sitt epitaflum i Strängnäs domkyrka, här med tinkturer och med valspråket LABORE PARATUR GLORIA.

37. *Johannes Canuti Lenæus* representeras med vapnet för hans år 1658 för faderns förtjänster adlade barn, vilket i serien utmärkes med en asterisk. Den kvadrerade skölden för adliga ätten Clo har enligt vapenbrevet 2. och 3. fälten purpur, med i förstnämnda den blå bjälken belagd med tre halva krönte lejon och i sistnämnda ett horn av guld. Vapenböckerna visar emellertid blott lejonhuvuden och i C. A. Klingspors *Sveriges ridderskaps och adels vapenbok* (Stockholm 1890) är smörjehornet felaktigt av silver. Adelsdiplomets angivelser beaktas till innehållet i det i domkyrkan upphängda begravningsvapnet, men kvadreringen visar bjälken med de halva lejonerna i 1., de svävande örnnarna i 2. och 3. samt kröningshornet i 4. fältet.

42. *Haquin Spegel* representerades på vykortet 1964 med den i Klingspors vapenbok avbildade skölden (bjälke åtföljd av tre kulor, s. 137) för den 1719 adlade änke-ärkebiskopinnan och hennes döttrar (enl. Tilasska samlingen, RA). Haquin Spegel nyttjade som preses i fältkonsistoriet ett signet visande sköld med en sinistervänd knäböjande, bevingad putto lyftande en spegel mot solen, hjälm med hjälmtäcke och som hjälmprydnad två beklädda armar hållande en spegel (RA: E 1564, 1677 7/11).

45. *Eric Benzelius d.y.* och hans bror *Henric Benzelius* nyttjade i signeten samma vapensköld. I den sistnämndes epitaflum i Bälunge kyrka skrafferas denna *i fält av guld en med tre kulor av silver belagd blå bjälke, åtföljd av tre röda grekiska kors*.

48. *Samuel Trivilius* brukade såvitt beaktat är ingen sköld, varför hans för faderns förtjänster adlade barns vapen här insatts. Emellertid förekommer sköld med Guds-

lamm i signeten för hans farfarsfar och farsfar, vilka båda var kyrkoherdar i Leksand (se G. Ekström, *Västerås stifts herdaminne* II:1, Västerås 1971, s. 39 o. 40).

55. *Carl Fredrik af Wingårds* av silver och rött styckade sköld uppvisar ett frimurarkors i silversfältet, som framgår av hans exlibris (se HT 35, 1977, s. 241 och L. C. Stolt, *Ordenssymbolik i exlibris*; Svenska Exlibrisföreningens årsbok 1980–82, s. 35).

60. *Nathan Söderblom* förde två versioner av sitt vapen, dels i rött fält en S:t Göransbild under en med en bild av Trönö kyrka belagd ginstam, dels den med ärkesätets kors kvadrerade serafimerskölden, som visar det egna vapnet uppdelat på 2. och 3. i blått fält. Liksom i den allra första upplagan visar det senaste jubiléumskortet nu endast de enskilda ärkebiskopsvapnen utan kombinerad med stiftsvapnet, varför Söderbloms sköld återges i anslutning till vapnet på Uppsala domkyrkas brudpäll, daterad 1919.

61. *Erling Eidems* kvadrerade sköld uppvisar i 2. fältet ros på törnstjälk och 3. en lilja, bägge av silver i blått (se HT 35, 1977, s. 218). Inför ritningen av första vykortsupplagan kontaktades ärkebiskop Eidem och i brev av den 21/8 1963 säger han sig vara "tacksam för att få rosen på törnstjälken betraktad såsom den förnämsta

bilden". Denna medtogs sålunda i den första upplagan av ärkebiskopsserien, medan den andra återgav den kvadrerade versionen, och har nu återkommit i denna tredje utgåva.

62. *Yngve Brilioths* serafimervapen komponenterades med kvadrerad ämbetsköld, med i 2. fältet en kalk och i 3. en lagerkrans, bägge silver i blått. Ärkebiskoppinnan Brita Brilioth föreslog 1963 styckning av slätskölden för att få med såväl kalk som lagerkrans (jfr HT 35, 1977, s. 241), i vilken form det briliothska vapnet nu återgivits.

63. *Gunnar Hultgren* valde i blått fält ett från en båt uppskjutande stadgat latinskt kors, allt av silver. Valspråk: CARITAS AEDIFICAT (se HT 35, 1977, s. 243).

64. *Ruben Josefson* upptog i fält av guld en röd förenklad lutherros (se HT 19, 1969, s. 421).

65. *Olof Sundby* upptog i fält av silver en röd S:t Olofsyx (se HT 29, 1974, s. 423). Valspråk: VERITAS LIBERAVIT NOS.

66. *Bertil Werkström* upptog kvadrerad slätsköld: 1. och 4. i rött fält en lax över en medelst vägskurer bildad sänkt bjälke, båda av silver, 2. och 3. i fält av silver ett genomgående, rött fisknät. Valspråk: FACIAM VOS HOMINUM PISCATORES (se HT 51, 1985, s. 44).

Kulturhistoriskt lexikon – en rik källa för heraldikern

Av Christer Bökwall

Den nordiska heraldiska bibliografin är förvisso mera omfattande än vad en nyvorden heraldisk amatör kan ana. När jag för ca 25 år sedan började intressera mig för heraldik trodde jag ämnet skulle vara lätt inläst med tillgång till de få volymer ett stadsbibliotek kunde hänvisa mig till. Men aptiten växer medan man äter och lyckligtvis visade sig också det heraldiska skafferiet vara innehållsrikt nog för att stilla den första hungern.

Inte desto mindre måste man nog tillstå att menyn är tämligen begränsad och mest består av små aptitretande förrätter som ger mersmak men inte mättar. Lyckligtvis har Heraldisk Tidsskrift kunnat ge ett ordentligt näringsstillskott under den senaste 25 åren. Dess innehållsförteckning är som en imponerande dansk smørrebrödslista.

Den som har tillgång till Kulturhistoriskt lexikon för nordens medeltid finner också en mängd matnyttig heraldik utspridd i dess 20 band. I följande lilla sammanställning har jag velat peka ut dessa

smultronställen dels som en orientering, men framför allt som ett underlag för följande förslag: låt göra ett särtryck av Kulturhistoriskt lexikon med allt innehåll av heraldiskt intresse. Därmed skulle vi få ett modernt och auktoritativt verk om nordisk heraldik under dess blomstringsperiod.

Den följande uppställningen omfattar sökord, artiklens ungefärliga spaltlängd samt författare. Dessa anges första gången med hela namnet samt nationalitetsbeteckning, därefter med förkortning. Författarna skriver på sina resp modersmål, finländarna på svenska. Det heraldiska materialet omfattar sammanlagt ca 190 sidor, men givetvis innehåller verket mycket mer av intresse för en heraldiker. Många artiklar som ej upptages i följande förteckning behandlar sigill och sigillering. Nämnas bör också att många av artiklarna är rikt illustrerade. Samtliga är försedda med utförliga litteraturhänvisningar.

Band I

Adelsbrev	1	Jan Liedgren (JL) S
Adelsvapen	2	C G U Scheffer (Sch) S
Adliga sigill	2	Sch, Hallvard Trætteberg (HT) N
Alliansvapen	2,5	Sch, HT
Anvapen	2,5	Sch, HT
Badge	1	HT
Bande	0,5	HT
Baner	7	Arne Danielsson (AD) S, HT
Bancrförare	0,5	AD
Bar	0,5	Sch
Begravningsvapen	2,5	Sch, Sigurd Grieg, N
Besant	0,5	Sch
Besittningsvapen	1	Sch
Beväpning	1	Sch
Bitecken	2,5	Sch, HT
Bjälke	1	Sch

Band II

Bogtrykkermærke	3	Volmer Rosenkilde, DK
Bokståver i vapen	1,5	C A Nordman (CAN), S
Bomärke	3	Sch, HT, Kauko Pirinen, SF
Bondeseagl	2	HT, Sch
Borgerliga sigill	1,5	Sch, HT
Borgerliga vapen	1	Sch
Bölja	1	Sch
Courtoisie	1	Sch
Damaskering	2	Sch, HT

Band III

De Gothers vapen	1	Sch
Domkapitelsigill	5	Sch, HT
Domkyrkovapen	2,5	Sch, HT
Domsigill	4,5	JL, Sch, HT
Donatorsvapen	2,5	Sch, HT, Albert Fabritius, DK
Drake	3	John Bernström (JB) S
Enhörning	5	JB

Band V

Furstliga sigill	7	Sch, HT
Fält	1	Sch
Gillessigill	3	Sch, Kauko Pirinen, HT
Gera	2	Sch, HT
Grip	4	JB

Band VI

Helgonvapen	4	Sch, CAN, HT
Heraldik	2	Sch
Heraldiska bilder	2,5	Sch, HT
Heraldiska bokägarmärken	2	Sch, Ernst Verwohlt (EV) DK, HT
Heraldiska tinkturer	4	Sch, HT
Heraldisk stil	1,5	Sch
Heraldisk terminologi	2	Sch, HT
Heraldiskt höger/vänster	1	Sch
Herold	5	EV, Sch
Hjelmtegn	3,5	HT
Hjälm	12	Lars Ahldin, S, Ada Bruhn Hoffmeyer, DK, Sch

Band VII

Häradssigill	5	Sch, EV, HT
--------------	---	-------------

Band VIII

Kavle	1	HT, Sch
Klosterseagl	21	HT

Band IX

Kongesegl	15	HT
Kvinnosigill	3	Sch, HT

Band X

Landskapsväpen	10	HT, Sch
Lejonansikte	1	Sch
Lejonhuvud	1,5	Sch
Lejonörn	1	Sch
Lilje	8,5	HT, EV
Lindorm	1	EV

Band XI

Løve og leopard	9	HT
Merke og fløy	6	HT
Morian	1	EV

Band XII

Natt och Dag	1	Hans Gillingstam (HG) S
Nældeblad	2	EV

Band XIII

Pelsverk	6	HT
Pil	3	HT, Rikke Behrend (RB), DK
Pukehorn	0,5	HG
Påfuglfjær	1,5	HT
Påfågel	2	JB

Band XIV

Riksvåpen og kongevåpen	17,5	HT, Heribert Seitz, S, Knud Prange, DK
Rose	9	HT, Sch

Band XV

Sigill	34	Rune Norberg (RN), S, HT, Knud Prange, Finn Hødnebo, DK, RB
Skjoldholder	13	HT
Skjoldmaker	0,5	Hilmar Stigum, N

Band XVI

Skura	1	Sch
Sköld	28	Olle Cederlöf, S, HT
Släktvapen	12	Sch
Sockensigill	3	RN, HT, Aulis Oja, SF
Sparre	3	HG
Stadssigill	14	HT, RN

Band XVII

Stadsvåpen	7	HT
Stamvåpen	0,5	JL
Stolpe	1,5	HT
Stråle	1,5	HT
Ström	3	JL, HT

Band XVIII

Søblad	3	HG, HT
Talande våpen	4,5	Sch, HT
Triskele	4	HT

Band XIX

Ulvständer	2	HG
Unionsvåpen	6	HT
Våpen	4	Sch
Våpenbeskrivning	3	Sch, HT
Våpenböcker	2,5	Jan Rancke, S, TH
Vase	2	HG
Vendes våpen	1	JL
Vesselhorn	4,5	Sven Tito Achen, (STA), DK, Sch, HT

Band XX

Vildmand	1	STA
Øks	6,5	HT

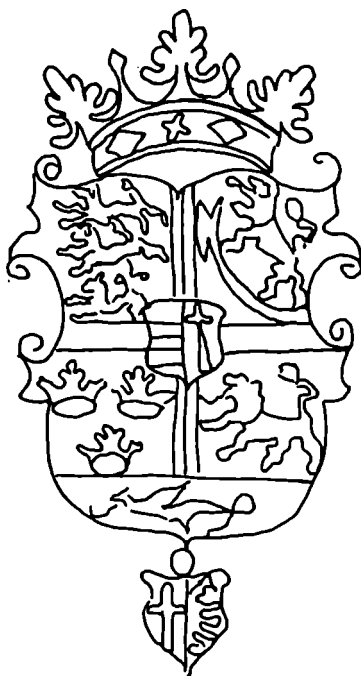
Frederik II's våben som vandmærke

Af Nils G. Bartholdy

Det er velkendt, at vandmærker kan gengive våbenskjolde eller dele deraf. Undertiden er heraldiske enkeltheder dog blevet udeladt, glemt eller misforstået. Heraldiske vandmærker er ofte et udtryk for papirets proveniens, men kan også indicere, hvor det er blevet brugt. Den heraldik, der i form af det danske kongevåben og et tysk byvåben foreløbig er konstateret i papir brugt i Danmark i 1590f¹⁾ vidner tilsammen om begge dele.

Kongevåbenet ses i et renæssanceskjold med rulleværk under en åben krone. Skjoldet er over en skjoldfod firdelt af et kors, Dannebrogskorset. De fire felter indeholder tre løver for Danmark, en økse-bærende løve for Norge, tre kroner for Sverige (unionen) og en løve for titlen »de goters«. Både det sidstnævnte felt og det for Danmark mangler de ni hjerter, der ellers hører til disse våbener. Skjoldfoden viser en lindorm for titlen »de venders«. Midt på skjoldet ses et hjerteskjold, som er lodret delt af Oldenburgs to bjælker og et kors for Delmenhorst. Foruden dette hjerteskjold skulle der også have været et firdelt midterskjold med mærker for Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, men det er ligesom hjerterne glemt, eller det har været for kompliceret for papirmageren at fremstille vandmærket med disse detaljer. Den nævnte fordeling af felterne i det danske kongevåben træffes i både Frederik II's og begyndelsen af Christian IV's tid. De sikreste eksempler på våbenet med hensyn til typologi og kronologi findes i kongernes segl. Frederik II bruger våbenet i den ovennævnte form fra 1569; årstallet er indgraveret i seglstampen på hver side af våbenet.²⁾ Det træffes med den pågældende komposition endnu i et segl, der er brugt af Christian IV 1596.³⁾ Hvis for-

lægget for vandmærket har været et af den danske konges segl, hvilket må anses for sandsynligt, er ikke blot våbenets rent heraldiske indhold af interesse, men også skjoldets konturer. Ud fra dette kriterium kan Christian IV-seglet udelukkes. Tilbage bliver kun et segl, som Frederik II lod skære i 1580; også i dette er årstallet indgraveret på hver side af skjoldet og det kan altså med sikkerhed henføres til dette år.⁴⁾ Skjoldets konturer og navnlig rulleværkets detaljer skiller sig klart ud fra, hvad der ses i kongens øvrige segl med den relevante våbensammensætning, og svarer nøje til våbenskjoldets udseende i vandmærket. Dette indicerer, at det er et våben for Frederik II, man ser i det papir,

som er brugt i 1590, og at papir med dette vandmærke tidligst kan være fremstillet ti år tidligere. Teoretisk kan vandmærket med det danske kongevåben være blevet til under Christian IVs mindreårighed, men med et våben fra faderens tid som forlæg. Den danske konges bestilling af papir kan ikke dokumenteres i detaljer, idet der i rentemesterregnskaberne kun nævnes de personer, der har formidlet køb af papir, men ikke navnet på fabrikanten. Våbenerne på datidens mønter udgør ikke noget typologisk anvendeligt kriterium. Det er usandsynligt, at Frederik IIs dronning Sophie har ladet papiret fremstille, da hun både før og efter Frederik IIs død i 1588 brugte personlige segl med en kombination af det danske og det mecklenburgske våben, og man derfor måtte vente at finde begge våbener som vandmærke i dronningens papir. For øvrigt behøver bestilleren af papiret med det danske kongevåben ikke nødvendigvis være kongehuset eller formynderregeringen.

Det lille våbenskjold i vandmærket under kongevåbenet er lodret delt med et kors i det ene felt og en halv ørn fast på delingen i det andet. Som vandmærke kendes denne kombination fra papir fremstillet i den tyske rigsstad Memmingen i Bayern. Briquet har kun registreret eksemplere på vandmærket, hvor den halve ørn udgør første og korset andet felt.⁵⁾ I denne skikkelse fører byen Memmingen sit våben i dag.⁶⁾ Aftryk af byseglet kendes fra 1286, men dér ses korset i første og den halve ørn i andet felt, altså som i vandmærket under Frederik IIs våben. I øvrigt vides det, at placeringen af kors og ørn i det lodret delte skjold i lang tid vekslede, når våbenet var gengivet som vandmærke. Briquet knytter kun vandmærket med et lodret delt skjold indeholdende de to nævnte figurer til papirmøllen i Memmingen.

Papirfremstilling i Memmingen kendes fra 1478. Fra omkr. 1540 stod Pierre

Schräglin for papirfabrikationen, der lededes af medlemmer af hans slægt til 1630. I 1573 måtte rådet i Memmingen behandle en klage fra Hans Schräglin over, at en papirmager i Kempten havde efterlignet vandmærket med Memmingens våben. Dette må tages som tegn på, at papir med byens våben i vandmærket blev anset for at være af høj kvalitet. At papir fra Memmingen nød et godt ry, kan der næppe være tvivl om, for i 1570 fik Hans Schräglin kejseren som kunde.⁷⁾ Papiret til kejseren blev forsynet med et vandmærke bestående af rigsrønnen belagt med Memmingens våben, altså det kejserlige våbenmærke kombineret med byens eget.⁸⁾

Vandmærket med den danske konges og Memmingens våbener kan være ønsket således af bestilleren, men kan vel også fra papirmagerens side være tænkt som en høflighed eller smiger over for den utvivlsomt danske rekvirent.

Noter

- 1) Rigsarkivet, Frederik IIs dronning Sophies arkiv, pakke 344 og 346, samt Danske Kancelli B 160, 1588–1603 indlæg til registre og tegnelser.
- 2) Poul Bredo Grandjean, Danske kongelige Segl, Kbh. 1951, Fr. II nr. VI.
- 3) Grandjean, Chr. IV nr. III.
- 4) Grandjean, Fr. II nr. X.
- 5) C. M. Briquet, *Les filigranes I*, Amsterdam 1968, s. 72f.
- 6) Klemens Stadler, *Deutsche Wappen* bind 6, Bremen 1968, s. 17.
- 7) Wisso Weiss, *Zeittafel zur Papiergeschichte*, Leipzig 1983, s. 103.
- 8) Briquet, *Les filigranes III*, nr. 941.

Heraldica varia

Akseli Gallen-Kallelas system för släktmärken

En gång för länge sedan hittade jag på stadens bibliotek en bok av Akseli Gallen-Kallela, "Kallela-kirja" (Kallela-boken). Gallen-Kallela var en mycket känd konstnär, bland skandinaviska heraldiker kanske bäst känd för att ha ritat våra första ordenstecken, och boken var på praktiskt taget varje sida försedd författarens teckningar. Så naturligtvis gick jag igenom den. Mitt intresse för heraldik hade ej ännu då uppnått sin fulla blomstring, men då jag stötte på ett kapitel "Om system för släktmärken" läste jag det med stort intresse.

Jag kunde ej glömma det jag läst och senare har jag flera gånger försökt få tag på boken men aldrig återfunnit den på biblioteket trots grundlig genomgång av dess kartotek. Vid mitt senaste besök på biblioteket gick jag nå nytt igenom korten för att se om den eftersökta boken eventuellt dykt upp där. Nu märkte jag att en bok om Gallen-Kallelas afrikanska resa bar underrubriken "Kallela-kirja II" och bad att få den. Naturligtvis var det fel bok, men fanns det en bok nr II måste det ju finnas en bok nr I. Med hänvisning till logiken i detta fick jag en bibliotekstjänsteman att gräva fram den eftersökta "Kallela-kirja". Den visade sig vara utgiven av Werner Söderström AB i Borgå år 1924.

Sedan började jag gå igenom boken utan att hitta det jag sökte och jag hade nästan gett upp hoppet då jag närmade mig det sista kapitlet. Det var vad jag sökte. Här följer nu dels i sammandrag, dels i översättning vad Gallen-Kallela har att säga om sitt förslag till ett system för släktmärken.

Gallen-Kallela börjar med att beklaga att endast i Karelen och Savolax har finnarna bibehållit sina gamla släktnamn medan de i övrigt till stor del förlorat sina traditioner och sin identitet. Härefter fortsätter han:

"Jämlikt svenska förebilder avstod västfinnarna från sina gamla släktnamn och ett oförstående prästerskap antecknade dem i böckerna ibland efter gården, ibland efter fars-

namnet - senare då släktnamn ånyo tagits till heder, gav det dem gärna svenska släktnamn eller gjorde av deras namn grekiska, latinska eller hebreiska översättningar eller snarare förvrängningar. Sålunda speglar vårt folks namnskick i mycket liten mån individens och samtidigt hela folkets historia, folket har blivit - så att säga - namnlöst."

Sedan beklagar han denna "släktlöshet" och konstaterar, att ett system byggt på bomärken ej kan lyckas. Många bomärken påminna allt för mycket om varandra och många är även helt identiska. Härefter utvecklar han sitt eget system.

"Sålunda kom jag till, att man borde få till stånd ett lätt verkställbart system av släktsköldar - något i den stil japanerna har.

Jag tänker mig att dylika märken kunde vara för dem som använder desamma - så som för ridderskapet fordomdags - symboler vilka förplikta till ett hedersamt och ärligt liv. Uppfattningen om släktmärkets ära kunde sedan i alla samhällsskikt småningom likt ett salt tränga sig in i blodet så mäktigt, att för varje medborgare vore försvaret av sköldens integritet en hederssak och bevarandet av den obefläckad en helig plikt. Jag tror att ett släktmärke vore en värdefull moralisk hävstång i arbetet att bekämpa brottslighet.

Man kunde tänka sig att ifall systemet bleve officiellt fastställt och på officiell väg verkställt, så kunde en släkt, vars en medlem fläckt dess sköld, beviljas rätt att antingen fordra denna medlems utstötande ur släkten eller ett nytt märke. Det är även tänkbart, att rättsväsendet hade lättare att med hjälp av dessa märken föra förteckning över brottslingar. Nu för tiden, ifall Järvinen, Leinonen och Lindström rånar någon, är det ofta svårt att finna vilka Järvinen, Leinonen eller Lindström dessa är. Ifall hedersmannen Kalle Järvinen i sitt identitetsbevis har en gul fyrkant i en vit cirkel, så vet man, att då rånaren Kalle Järvinen har en romboid delad i en svart och en röd triangel, uppstår det ingen förväxling och hedersmannen Kalle Järvinen kan alltid visa, att han ej är ens avlägset släkt med bandit-Kalle.

Vad sedan angår det praktiska verkställandet av släktmärkena, uppstår först frågan, var finns det tillräckligt många märken och huru kan myndigheterna lätt och snabbt rita dem.

Medan jag grubblat på saken har jag försökt göra skisser av släktmärken och kommit till den slutsatsen, att man med användning av en serie geometriska figurer förenade på olika sätt och genom att med skraffering utmärka dem med någon eller några av heraldikens sju olika färger, kan man redan åstadkomma många tusen lätt ritade olika märken. Genom att fördubbla t.ex. gränslinjerna och taga i bruk även andra enkla variationer samt ytterligare figurer kan man lätt öka märkenas antal till hundratalstusen, miljoner.

Vilken lättnad systemet innebure för genealogin och statistiken är utan vidare klart. Och vilken upplyftande verkan det skulle ha på folkets moral och självkänsla!

Vid verkställandet av systemet med släktmärken borde först utses något slags kommitté, som finge dryfta saken. Redan den skulle även utse figurerna för märkesserierna. Man kunde tänka sig, att för var och en av alla Finlands 500 kommuner skulle väljas en grundfigur, som sedan skulle ingå i alla innevanarnas i kommunen släktmärken. Sedan finge i kommunerna tillsatta funktionärer, med hjälp av häradsskrivaren eller prästen, byalagsvis verkställa registrering i enlighet med dessa grundmärken. Undantag borde naturligtvis göras på av hemortsrätt eller inom släkten möjligen förefintliga traditioner påfordrat sätt.

Som medlemmar i denna kommitté kunde ingå historiker, forntids- och släktforskare, statistiker, matematiker och naturligtvis specialister på heraldik. Alla utom konstnärer och dilettanter.

Man kunde ytterligare tänka sig att staten, på samma sätt som den uidelar förtränstucken, kunde ge en förtjänt person rätt att till sitt släktmärke foga en symbol utvisande meriten. Sedan bleve det ännu viktigare för släktens medlemmar att bevara märket obefläckat och det uppstode en ädel tävlan att bli innehavare av detta tilläggsmärke.

Men vad ser jag här - - ? Uppståendet av en ny finsk ärorik och högsinnad ädelboren grupp - till heder för landet och folket i dess egna och omvärldens ögon.

I praktiken kunde sedan ur släktmärkena

uppstå motiv till vacker hemslöjd. Det skulle uppstå slädtäcken, dörrskyltar m.m.

Jag talade om allt detta med general Mannerheim under den tid han var Finlands riksförreståndare. Han insåg idéns stora bärvidd och var intresserad av saken.

Sedan han hamnat på sidan om ledningen av landets angelägenheter har jag ej sett anledning att ytterligare tala om saken med myndigheterna."

Av hans text framgår tydligt att Akseli Gallen-Kallela var ett barn av en mer romantisk tid än den vi nu lever i. Så vi får tyvärr aldrig se hans färggranna identifieringssystem förverkligat. Det har nutidens grå byråkrater med sina trista sifferserier skött om. Honi Soit Qui Mal y Pense sade visst förre kungen. Det lär betyda skam den som tänker illa härom. Jag är skamsen.

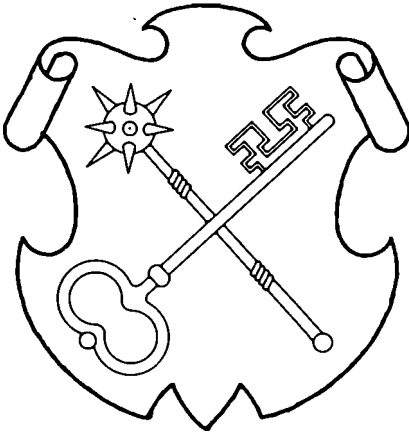
Bo Tennberg.

Den Gamle By

Købstadsmuseet »Den gamle By» i Århus består, som man ved, af veritable gamle huse og andre bygninger fra forskellige af Danmarks købstæder, genrejst minutøst i deres oprindelige skikkelse og tilsammen udgørende en hel by, sådan som en dansk købstad kunne have set ud for to, tre, fire hundrede år siden. I januar 1985 fik museumsdirektør Erik Kjersgaard den idé, at Den Gamle By, som andre gamle byer, skulle have et byvåben, at bruge alle de steder hvor andre købstæder bruger deres byvåben, på brev-papir, tryksager, stadens fane o.s.v., men tillige på de borgerbreve som kunne udstedes til personer, der stod Købstadsmuseet bi, økonomisk eller på anden måde.

Erik Kjersgaard henvendte sig til undertegnede, og jeg gjorde mig følgende overvejelser:

Et byvåben for Den Gamle By skal jo sige »købstad», så enhver straks kan forstå det, men dette byvåben kan naturligtvis ikke bruge de motiver som allerede er taget i anvendelse af landets rigtige købstæder, altså: stadsmur, byport, tårn, bro, kirke o.s.v. eller to rådmænd i byrådet.

Våbenet for Den Gamle By: i rødt felt en skråt stillet vægters morgenstjerne, hvid, krydset med en gul nøgle. Våbenet er komponeret af Sven Tito Achen, rentegningen her udført af Lars F. Thomsen.

Ej heller må Den Gamle Bys byvåben udvise noget som er *specielt*, en speciel beliggenhed (å, havn, dal, sluse, vandskel, odde m.m.), en speciel næringsvej (fisk, skib, humleranker, jyddepotte, ruse, bådshage m.m.), en speciel skytshelgen eller dennes attribut (hjul, rist, anker, ibskal, lilje, lam m.m.), en speciel topografi (bro, kirke, mølle, springvand, brønd m.m. - hvis den slags kan kaldes »topografi«), en speciel historie (jagthorn, træstubbe m.m.), et »talende« motif (hest, nymåne, saks, svane, kors m.m.).

Når det specielle er udelukket, og det generelle er brugt, må vi finde på noget andet. Hvad er det der karakteriserer en »købstad«? At der købes, d.v.s. handles, og at den regerer sig selv, har sin egen myndighed, bestemmer over sig selv. Det handelsmæssige kunne anskueliggøres ved en vægt, skålvægt eller bismær. Men skålvægten er for almindelig, og associeres tilmed næsten uvægerligt med »retfærdighed«. Den er efterhånden for banal. En bismær er svær at tegne, så enhver straks kan se hvad det drejer sig om og forstå symbolikken - og det er det vi må sigte på.

To andre motiver kunne imidlertid bruges. Det ene er stadens *nøgle*, nøglen til byporten, et

for alle forståeligt billede på at man selv bestemmer, er herre i eget hus, kan lukke af, kan lukke op. Tilmed er nøglen en køn og klar figur uden nogen genkendelsesproblemer. Det andet motiv er vægternes *morgenstjerne*, et let forståeligt symbol for byens myndighed og autoritet, den ro og orden som må herske hvor folk bor tæt sammen. Også dette billede er let fatteligt, klart og morsomt.

Nøgler findes i forvejen i to danske købstadsvåbener. Næstved: to krydsede nøgler under kronen og over bølger i blå felt, og Skjern: vandret nøgle over en hvid strøm over en stjerne, også i blå felt. I øvrigt står nøglen i Skjerns våben netop for »købstadsrettigheder«. Men ingen af disse to ville kunne forveksles eller blandes sammen med våbenet for Den Gamle By (som tænkt). Morgenstjerner findes ikke i noget dansk kommunevåben og, mig bekendt, kun i ét udenlandsk, for byen Colmar i Alsace, en morgenstjerne skråt stillet i et skjold lodret delt af rødt og grønt. En krydset nøgle og morgenstjerne, gul og hvid, i rødt felt ville efter min mening være et storartet våben, unikt i sit motiv og umiddelbart tolkeligt.

Og sådan blev det. Våbenet blev taget i brug i løbet af 1985.

S.T.A.

Grevinde Danner

I Jens Peter Traps erindringer »Fra fire kongers tid« 1-3 (Gads Forlag 1966), bind 2, side 126, om året 1855, står der: »På Jægerspris gavl ses det Dannerske våben: en lillie omgivet af bier med en løve og en hund som skjoldholdere og devisen *Fidélité ma gloire*. Hvad betyder lillien? hvad bierne? Er løven en hentydning til kongen? hvad tyder da hunden til? hvilken troskab er her tale om? Hendes Nåde synes ikke at have været vel rådet, da hun valgte dette våben. Kronen, der dækker skjoldet, synes at være en her-tugindekronen . . . «

J. P. Trap var ansat i kabinetssekretariatet og blev senere dennes chef. Han var overordentlig vel orienteret om alt hvad der foregik i den kongelige familie, ved hoffet, i regeringen og i de centrale regeringskontorer, ikke blot det officielle, men også det uofficielle, det private eller i mange tilfælde det rent ud hemmelige. Men

han havde altså ingen idé om, hvorfor det Dannerske våben så ud som det gjorde, nemlig det våben som kong Frederik 7. ved patent af 1. januar 1855 gav sin hustru til venstre hånd, Louise Danner, født Rasmussen, som han havde ægtet i 1850 og samtidig udnævnt til grevinde.

Hvis man ser bort fra våbenskjoldets bort og fra bierne – begge dele en slags heraldisk modeinventar i midten af 1800-tallet – består våbenet af en grøn plante i et felt der er vandret delt af rødt og hvidt (tegningen her er taget fra Storcks Våbenbog). Den der skriver disse linjer har tidligere peget på, at dette er omtrent eksakt det samme som våbenet for den kendte middelalderlige slægt *Frille* (uddød omkring 1500). Kunne det ikke tænkes, at den embedsmand i Lenskontoret (eller hvor våbenet nu er blevet udarbejdet), som havde fået til opgave at fremkomme med et forslag, har haft sin private, ikke særlig elskværdige morskab af at komponere et våben til den kongelige mæresse, der havde en slående lighed med *Frille*-våbenet? Hverken kongen eller grevinden ville naturligvis ane uråd, men blandt ministeriernes embedsmænd eller i det københavnske borgerskab har der måske været nogle blandt grevinde Danners mange fjender, der var tilstrækkeligt heraldisk

kyndige til at goutere den udspekulerede spydighed. Nogen form for dokumentation for dette skal man naturligvis ikke vente at finde.

S.T.A.

Heraldik i litteraturen

Ludvig Holbergs »tragi-komedie« (hans egen betegnelse) *Melampe*, fra 1723, handler om en krig, det vil sige en komisk krig, mellem to søstre, om hvem af dem der skal arve familiens skødehund. Fornuften i verden og i stykket repræsenteres, som i reglen hos Holberg, af bønderne, og hele komedien åbner med en diskussion blandt en flok bønder om den krig de mener, det trækker op til.

Første bonde: Åh, åh, det gode varer ikke længe. Nu har vi ufred igen. Den karl må have haft lidt at bestille, som fandt først på krig, hvor folk skal slå arme og ben af dem, som man ikke kender.

Anden bonde: Men hvoraf ved du, at vi får ufred?

Første bonde: Vi får ikke, men vi har den alt, thi trommen går og hele byen er i alarm.

Anden bonde: Det er bedst at vi går til side. Thi når fjenden er i landet, så kaster man musketten på nakken af hver en, man møder.

Første bonde: Førend jeg lader mig hverve, før skærer jeg min tommelfinger af. Så gjorde både min far og min farfar, og derved undgik at blive soldater.

Anden bonde: Jeg hører, du har godtfolk at slægte på. Dersom du kunne regne slige forfædre ud i 16 led, kunne ingen disputere dig gammel adelskab, og du burde føre en hånd uden tomme i dit våben, og hedde, i stedet for Hans Jakobsen, Johan Tommeløs . . .

S.T.A.

GENEALOGICA & HERALDICA 1984

Report of the 16th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences in Helsinki 16-21 August 1984.

Published by the Finnish National Committee for Genealogy and Heraldry.

The Modern Municipal Heraldry of Finland - The World's Best (Sven Tito Achen). — Kommunalheraldik in der Slowakei (Zdenko G. Alexy). — Finnish Influence on South Africa Heraldic Design (Frederick Brownell). — The Principles of Recent Public Heraldry in Norway (Hans A.K.T. Cappelen). — Éléments héraldiques communs dans l'armorial municipal et de district des pays de l'Est Européen (XX^esiècle) (Dan Cernovodeanu). — Armorial Seals in the Ormond Archives: An Important Source for the Study of Heraldry of Ireland (Gerard Crotty). — Heraldry under the Pressure of Steam. The Industrial Revolution and Civic Heraldry in England and Wales 1842-1914 (Luc Duerloo). — «Swedish» Nobility created by John II Casimir, the Last Polish King of the Vasa Dynasty (Adam Heymowski). — Die Wappenzensoren in der Hofkanzleien in Wien 1707-1918 (Hanns Jäger-Sunstenau). — Modern Heraldry of the Swedish Armed Forces (Jan von Konow). — Neue Gemeindefwappen in Hessen (Hans-Enno Korn). — L'héraldique contemporaine en Pologne (Stefan K. Kuczyński). — The Management of Heraldic Contemporation by the Authorities in Finland (Jussi Kuusanmäki). — Schwedische Kirchenheraldik in der Gegenwart (Bengt Olof Kälde). — The Symbols of the Province of Åland (Uno Lindgren). — Das Oswaldussymbol in der Wapentierwelt Osteuropas (Jean-Nicolas Manescu). — Contemporary Heraldry in Spain (Faustino Menéndez Pidal de Navascues). — Wissenschaftliche Beschäftigung mit Familienwappen, sowohl forschersische wie kreativ (Ottfried Neubecker). — Modern Swedish Colours, Standards, Guidons and Command Flags (Per Nordenwall). — From Origins of Heraldry to Modern Communication (Jukka Pellinen). — The Houses of Wasa and Jagello, and Ivan Vasilievitch: Some Hypotheses concerning the Origin of the Swedish Proviencial Arms (Knut Pipping). — L'héraldique ecclésiastique au Portugal (António Pedro de Sá Alves Sameiro). — Danish Heraldry Today (Sunil Saigal). — Iconographic Heraldry: The Sabre - A Case Study of A Central Theme in the New 16th Century Swedish Heraldry (Leif Tengström). — The Renaissance of Heraldry in Finland (Bo Tennberg). — Heraldry and the Artist (Carl-Alexander von Volborth).

Price FIM 150 (incl. postage).

Order from The 16th International Congress of Genealogical and Heraldic Sciences, P.O.Box 153, SF-00171 Helsinki, Finland. Shipment only against payment in advance to Postal cheque account 489 22 - 3.
No cheques accepted. Date of publication: April 1986.

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af Societas Heraldica Scandinavica, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 125 eller hvad der svarer hertil. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bekvemtest gennem dansk postgiro 6 11 23 74, Societas Heraldica Scandinavica. c/o Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark. Ved indbetaling på postkontor bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Ældre numre af tidsskriftet

Numrene 1, 2, 3, 5, 9, 13, 16, 20, 27, 29 og 35 er udgået. Alle øvrige numre kan stadig fås. Priserne er som følger, excl. porto: Til og med nr. 30, pr. stk. Dkr. 10. - Fra og med nr. 31, pr. stk. Dkr. 35. - Fra og med nr. 34, pr. stk. Dkr. 40. - Fra og med nr. 38, pr. stk. Dkr. 50. - Fra og med nr. 43, pr. stk. Dkr. 62,50. - Nr. 49-50 (jubilæumsskriftet) Dkr. 296.

Heraldiske Studier nr. 1 Knud Prange: Våbenanetavlen Dkr. 37,50 (excl. porto).

Heraldiske Studier nr. 2. J. C. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd, Dkr. 75,00(excl. porto).

Heraldik i Norden (= Heraldisk Tidsskrift nr. 49-50), Dkr. 296,00.

Redaktør:

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 Frederiksberg, Danmark.

Redaktionsudvalg:

Redaktør Sven Tito Achen, Trondhjems-gade 4, 2. sal, 2100 København Ø.

Tandlæge Per Hougaard, Asylgade 6, 4000 Roskilde, Danmark.

Konstnären Karl-Gustav Hedberg, Hoplaksvägen 12 B 30, Helsingfors 33, Finland.

Førstebibliotekar Harald Nissen, Dalen hageby 54, 7000 Trondheim, Norge.

Greve Erik Spens, Bergudsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.

Amtsdirrektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Redaktør Sven Tito Achen, Trondhjems-gade 4, 2. sal, 2100 København Ø.

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

Notarius Publicus, juris. cand. Christer Bökwall, Oxgränd 12, 230 11 Falsterbo, Sverige.

Konstnären Bengt Olof Kälde, Vaksalagatan 27, 753 31 Uppsala, Sverige.

Protokollsjeff, dr. Lars Tangerås, Det Kgl. Utenriksdepartement, Postboks 8114 Dep., 0032 Oslo 1.

Hovrättsrådet Bo Tennberg, Skolhusgatan 38 A 12, 65120 Vasa 12, Finland.

Friherre Åke Thott, Apartado 181, Estepona (Málaga), Spanien.

Mag. art. Jens Velle, Viborg Stiftsmuseum, Hjultorvet, 8800 Viborg, Danmark.

Heraldisk Selskabs styrelse:

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

Advokat Hans Cappelen, Kirkegaten 5, Postboks 858 Sentrum, Oslo 1.

Sølvregistrator Ole Villumsen Krog, Det kgl. Sølvkammer, Christiansborg Slot, Prins Jørgens Gård 1, 1218 København K.

Universitetslektor, mag. art. Knud Prange, Degnemoose Allé 26, 2700 Brønshøj, Danmark (formand).

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark, (sekretær og kasserer).

Stud. jur. Sunil Saigal, Kongsager 5, 2620 Albertslund, Danmark.

Hovrättsrådet Bo Tennberg, Skolhusgatan 38 A 12, 65120 Vasa 12, Finland.

Ambassadør, professor Bo Johnson Theutenberg, Karlavägen 115, 115 26 Stockholm.

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79, 1. sal, 2000 Frederiksberg, Danmark.